

LAPSEN ÄÄNEN KUULEMINEN LASTENSUOJELUN PERHETYÖSSÄ

Perhetyöntekijöiden näkemyksiä

Hanna Holttinen

Opinnäytetyö

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK) +

lastentarhanopettajan kelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Holttinen, Hanna. Lapsen äänen kuuleminen lastensuojelun perhetyössä. Perhetyöntekijöiden näkemyksiä. Kevät 2014, 58 sivua. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Diak Etelä, Järvenpää. Sosiaalian koulutusohjelma, sosionomi (AMK) + lastentarhanopettajan kelpoisuus.

Opinnäytetyöni oli kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää lastensuojelun avohuollon perhetyöntekijöiden näkemyksiä alle 8-vuotiaan lapsen äänen kuulemisesta perhetyössä. Työn tarkoituksena oli selvittää perhetyöntekijöiden näkökulmasta, tuleeko pienen lapsen ääni kuuluviin perhetyössä sekä millä keinoin voidaan pieni lapsi saada näkyväksi perheen arjessa.

Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä erään kunnan lastensuojelun avohuollon perhetyön kanssa. Tutkimukseen osallistui kunnan perhetyön yksiköstä kahdeksan perhetyöntekijää sekä yksikössä työskentelevä sairaanhoitaja. Tutkimusaineisto kerättiin kolmella ryhmähaastattelulla, joissa käytettiin menetelmänä teemahaastattelua. Saatu aineisto analysoitiin teemoittelemalla.

Tutkimuksessa tuli esille, että perhetyöntekijät pitävät lapsen äänen kuulemista erittäin tärkeänä työssään. Sitä pidetään lähtökohtana työskentelylle. Perhetyöntekijät työskentelevät lapsen edun ja hyvinvoinnin turvaamiseksi.

Lapsen ääni tulee perhetyössä esille lapsen kanssa keskustelemalla, mutta myös havainnoimalla lapsen vuorovaikutusta ja käyttäytymistä. Työntekijän on tärkeää saada luottamus luotua sekä lapsiin että vanhempiin työn onnistumista varten. Lapsen ääntä kuullaan myös vanhempien puheiden kautta. Perhetyöntekijät sanoittavat vanhemmille lapsen kokemuksia ja käyttäytymistä. He yrittävät saada vanhemmat näkemään kodin tunnelmat ja tapahtumat lapsen näkökulmasta. Perhetyöntekijöiden tehtävä on viestittää lapsen ja kodin tapahtumista ja muutoksista sosiaalityöntekijälle.

Haastatteluissa ilmeni, että haasteena työssä on erilaisten perheiden kohtaaminen. Asiakasperheiden kanssa on löydettävä yhteinen aaltopituus ja luotava luottamus työskentelyn onnistumisen vuoksi. Perhetyöntekijöiden on pystyttävä mukauttamaan omaa työntapaansa perheen lähtökohtia vastaaviksi. Haastavana koettiin myös vanhempien suuri tarvitsevuus, jolloin lapsen edun toteutuminen ja näkyvämmäksi saaminen on vieläkin työläämpää. Perhetyössä työskennellään työpareina, jolloin ajan antaminen sekä vanhemmille että lapsille on mahdollista. Työpareina työskentely on näin tehokkaampaa. Työparityöskentely tukee työhyvinvointia, kun työskentelyä ja vastuuta voi jakaa. Se on sekä asiakasperheen että työntekijän etu ja turva.

Asiasanat: lastensuojelu, perhetyö, lapsen ääni, lapsen etu, perhetyöntekijä

ABSTRACT

Holttinen, Hanna. Hearing the voice of the child; children's participation in the family work of child protection. 58 p. Language: Finnish. Spring 2014. Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services. Degree: Bachelor of Social Services.

This thesis was qualitative study. The aim of the study was to find out employees' views on the participation of children, younger than eight years old, in the family work of child protection. Especially, to examine whether a small child can be heard in family work and how a child can be made visible in family's everyday life.

Study was carried out in co-operation with a municipal child protection family work. The study involved eight family workers and a nurse who works in a family work unit. The data was collected in three focus group discussions, using a method of interviews. The data was analyzed by thematic analysis.

The study revealed that the family workers keep hearing the voice of the child very important in their work. It is considered as the starting point for the work. Child's voice in family work should be raised by talking with the child but also by observing the child's interaction and behavior. It is important to gain the trust created by both children and parents for the success of the work. The interviewees stated that the challenge of the work is to encounter the families of a different kind. Family workers work in pairs, so giving time for both parents and children is possible.

Keywords: child protection, family work, child's voice, interests of the child, a family worker

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 LASTENSUOJELUN PERHETYÖ	7
2.1 Perhetyön eri muotoja ja tavoitteita	8
2.2 Lastensuojelun avohuollon perhetyön prosessi	10
2.3 Perhetyöntekijän rooli	12
2.4 Parityö ja dokumentointi	15
2.5 Työssä käytettäviä menetelmiä ja materiaaleja	17
3 LAPSI ASIAKKAANA	21
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	26
4.1 Tutkimusympäristö ja aineistonkeruu	27
4.2 Aineiston analyysi	31
5 TUTKIMUSTULOKSET	33
5.1 Työskentelyä määrittelevät tekijät	33
5.1.1 Asiakasperhe	33
5.1.2 Tavoitteena vanhemmuuden tukeminen	33
5.1.3 Työskentely ja menetelmät	35
5.2 Lapsen kohtaaminen	37
5.2.1 Lapsen ääni	37
5.2.2 Lapsen tarve tulla kuulluksi	39
5.2.3 Perhetyöntekijän rooli lapsen näkyvyydessä	40
5.3 Työntekijöiden kokemuksia työskentelystä	42
5.3.1 Onnistuminen perhetyössä	42
5.3.2 Työskentelyn haasteita	43
5.3.3 Ajatuksia työn kehittämisestä	45
5.3.4 Työssä jaksaminen	47
5.4 Millainen on hyvä perhetyöntekijä?	48
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	49
7 POHDINTA	52
LÄHTEET	54

1 JOHDANTO

Kolmas osa suomalaisista lapsista voi paremmin kuin koskaan viimeisimpien tutkimusten mukaan. Toinen kolmasosa voi vakavassa määrin huonosti. Elämme keskellä ilmiötä, jossa erottuvat selkeästi huonosti ja hyvinvoivien lasten joukot. Jokainen huonosti voiva lapsi on liikaa kaltaisessamme hyvinvointivaltiossa. Pienten lasten levottomuus, keskittymisvaikeudet ja turvattomuus ovat lisääntyneet. Aikaisemmin lasten pahoinvointi kasaantui sosiaalisesti huono-osaisiin perheisiin. Tällä hetkellä lasten pahoinvointi näkyy kaikissa yhteiskuntaluokissa. Kyseessä on lasten fyysisten perustarpeiden laiminlyönnin lisäksi se, että lapset jäävät liian usein selviämään yksin ilman aikuisen ohjausta ja huolenpitoa. (Kinnunen 2005, 24-25.)

Vuoden 2012 aikana Suomessa oli 10 675 lasta huostassa. Lastensuojelun avohuollon asiakkaina oli 87 196 lasta ja nuorta. Tämä on 7 prosenttia enemmän kuin vuonna 2011. Lastensuojelun lisääntyneisiin asiakasmääriin vaikuttavat monet asiat, kuten lastensuojelulain mukainen tavoite tarjota lapsille ja perheille tukea mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja lastensuojelulaissa mädalattu ilmoittamiskynnys. (Lastensuojelu 2012)

Suuri osa eriarvoisuudesta kehittyy lapsuudessa. Jokaisen lapsen oma elämäntarina on vielä kirjoittamatta ja jokainen lapsi syntyy viattomana. Lasten lähtökohdat ja mahdollisuudet ovat kuitenkin erilaiset. Lapsen mahdollisuuksiin voivat vaikuttaa sairaudet sekä erilaiset kasvuympäristöt ja vanhempien kasvatus-tavat. (Ihalainen & Kettunen 2011, 73.)

Lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteistä yksi kotiin saatava tuki on perhetyö. Lastensuojelun avohuollon perhetyöllä tähdätään positiiviseen muutokseen perheessä. Koska perhetyössä työskennellään koko perheen kanssa, mietin, miten hyvin pienet lapset kohdataan ja miten heidän kanssaan työskennellään. Tuleeko pieni lapsi kuulluksi lastensuojelun perhetyössä? Vanhemmilla lapsilla on ehkä enemmän valmiuksia sanoittaa asioitaan ja kertoa niistä ääneen luotet

tavalle aikuiselle. Onko alle 8-vuotiailla lapsilla riittävästi sanoja tai osaavatko he muulla tavoin tuoda esille omat ajatuksensa ja mielipiteensä?

Aiheena lastensuojelu ja erityisesti perhetyö kiinnostaa minua. Suoritin opintoihini liittyvän harjoittelun lastensuojelun avohuollon perhetyössä. Minulle tarjoutui mahdollisuus tehdä opinnäytetyö tähän yksikköön. Koska suoritan sosionomi (AMK) –tutkintoon liittyen lastentarhanopettajan kelpoisuutta, tulee opinnäytetyöni rajata alle 8-vuotiaisiin lapsiin. Aiempi työkokemukseni on päivähoidon puolelta, johon pohjaten koen pienten lasten kohtaamisen ja näkyvyyden mahdollisen lisäämisen erittäin tärkeäksi. Työelämän yhteistyötaho ehdotti minulle opinnäytetyön aiheeksi lapsen äänen kuulemista. Se aihe kiinnosti minua saman tien ja uskon, että tämän opinnäytetyön tekeminen on kehittänyt osaamistani ja tietouttani niin lastensuojelusta kuin pienen lapsen kohtaamisesta. Lapsen huomioiminen ja lapsen kanssa työskentely on myös ajankohtainen aihe kaikilla sosiaali-alan työaloilla.

Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen tutkimus perhetyöntekijöiden näkemyksistä pienen lapsen kohtaamisesta lastensuojelun avohuollon perhetyössä. Halusin selvittää työntekijöiden näkökulmasta, miten he kokevat työskentelyn pienten lasten kanssa ja mitkä asiat he kokevat haasteena työssään.

2 LASTENSUOJELUN PERHETYÖ

Lastensuojelulla pyritään turvaamaan lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista. Heidän tulee turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi. Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään. Perheelle on pyrittävä tarjoamaan tarpeellista apua riittävän varhain sekä ohjattava lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin. Lastensuojelun on tuettava vanhempia lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia. (Lastensuojelulaki 2007/417, 1-2§)

Lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu. Lapsen etu on yksi keskeisimmistä periaatteista ja sitä ohjaavista arvoista Suomen lastensuojelutyössä. Käsitteenä lapsen etua on vaikea määritellä ja toteutumista on hankala arvioida. Lapsen edun huomioiminen lastensuojelussa on noussut viime vuosina julkiseen keskusteluun. Vuonna 2008 voimaan tulleessa lastensuojelulaissa korostetaan lapsen etua ja osallisuutta. Lastensuojelulain mukaan lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lastensuojelussa on toimittava aina mahdollisimman hienotunteisesti ja ensisijaisesti pyrittävä käyttämään avohuollon tukitoimia, ellei lapsen etu vaadi muunlaisia toimenpiteitä. (Lastensuojelulaki 2007/417, 4§)

Yleissopimus lapsen oikeuksista on yleismaailmallinen ihmisoikeussopimus, joka on hyväksytty YK:n yleiskokouksessa vuonna 1989. Sopimus astui kansainvälisesti voimaan syyskuussa 1990. Sopimusvaltiot sitoutuvat kunnioittamaan ja edistämään sopimuksessa tarkemmin määriteltyjä lapsen oikeuksia. Suomen lainsäädännön katsottiin vuonna 1990 olevan samoilla linjoilla sopimuksen kanssa, joten sopimuksen voimaan astuminen ei aiheuttanut erillisiä toimia. Lapsen oikeuksien sopimuksen tavoitteena on pyrkiä turvaamaan lapsen oikeudet lapsen näkökulmasta katsottuna ja lapsen etua silmällä pitäen. Sopimuksen tavoitteena on turvata lapsen mielipiteiden asianmukainen huomioimi-

nen ja että lapselle annettaisiin häntä itseään koskeissa asioissa päätösvaltaa lapsen kehitysasteen mukaisesti. (Nieminen 2000, 36-37.)

Kaikilla perheillä on omanlaisiaan haasteita elämässä. Eri kehitysvaiheissa kaikki lapset tarvitsevat tukea vanhemmilta ja muilta aikuisilta. Kasvatusasioissa neuvoa tarvitsevat yhä useammin myös hyvin toimeentulevat vanhemmat. He ovat saattaneet oppia suorittamisen, mutta eivät välttämättä osaa olla lasten kanssa. Tämä saattaa aiheuttaa lasten elämään uudenlaista kärsimystä ja huono-osaisuutta. Tukea perheelle tulisi antaa mahdollisimman varhain, ennen ongelmien kärjistymistä. (Taskinen 2010, 22.) Perhetyön käsitettä käytetään monenlaisissa yhteyksissä, mutta pääosin sillä tarkoitetaan perheen arjen tukemista. Perhetyöksi voidaan määritellä kaikki perheiden kanssa tehtävä työ. Sitä voidaan toteuttaa muunmuassa päivähoidossa, neuvoloissa, sosiaalityössä ja kotipalvelussa. (Reijonen 2005, 10; Vilén, Hansen, Janhunen, Kytöpuu, Salo, Seppänen, Seppänen & Tapio 2012, 24-25.)

2.1 Perhetyön eri muotoja ja tavoitteita

Lastensuojelun ydintehtävänä on turvata lapsen oikeus hyvään elämään ja tukea turvallisia ihmissuhteita (Taskinen 2003, 22). Perhetyötä toteutetaan lastensuojelussa monella tasolla. Ennaltaehkäisevä perhetyö tarkoittaa perheiden parissa tehtävää työtä, jolla pyritään ehkäisemään erilaisia ongelmia perheissä. Neuvolat ja päivähoito sekä erilaiset perhekeskukset ovat keskeisessä roolissa perheille tarjottavan neuvonnan, ohjauksen ja valmennuksen toteuttamisessa. Myös erilaiset toiminnalliset menetelmät sekä vertaisryhmätoiminnan järjestäminen pidetään tärkeänä. (Saarnio 2004, 248.)

Perhetyö on yhteiskunnallista ja sosiaalista työtä, jossa tavoitteena on ratkaista ihmisten elämässä tulleita haastavia elämäntilanteita, muutostarpeita ja ongelmia. Perheen kohtaama yksittäinen ongelma tai kriisi tai niiden kasautuminen vaikeuttavat perheen selviytymistä arjessa. Perheen kannalta jo pienillä toimilla ja tukimuodoilla voi olla iso merkitys arjessa ja jaksamisessa. Perhetyössä kohdataan sekä hyvinvoivia että kriisiytyneitä perheitä. Perhetyön tavoitteet mää-

räytyvät jokaisen perheen kohdalla erikseen. Päämääränä on perheen selviytyminen arjessa, kyky hakeutua tarvittaessa eri palveluiden piiriin ja perheen hyvinvoinnin lisääntyminen. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2012, 14.) Ennaltaehkäisevästä lastensuojelusta siirryttäessä lapsi- ja perhekohtaisen työn ja lastensuojelun avohuollon asiakkaaksi perustuu tiettyyn arviointi- ja päätösprosessiin (Heino 2013, 104).

Lastensuojelulain 417/2007 § 36 mukainen perhetyö määritellään yhdeksi lastensuojelun avohuollon tukitoimeksi, jota kuntien tulee järjestää (Järvinen ym. 2012, 12, 81 ; Lastensuojelulaki 417/2007 § 36). Perhetyötä perustellaan lapsen edulla. Juuri lapsiperheisiin kohdistuu suurin osa perhetyöstä, ja monesti lapsi on keskeisenä asiakkaana. (Nätkin & Vuori 2007, 9.) Lastensuojelun avohuollon perhetyö on sosiaalityön tukitoimi, joka on suunnitelmallista ja tavoitteellista perheen tilanteen selvittelyä ja sovittuihin muutostavoitteisiin tähtäämistä. Palvelu on perheille maksutonta. (Vilén ym. 2010, 32.) Lastensuojelun perhetyö on viranomaisten perheelle kohdistama yhdistelmä tuesta ja kontrollista (Jokimies 2001, 72).

Lastensuojelun avohuollon perhetyö on yhteiskunnallista ja sosiaalista työtä, jonka tavoitteena on ratkaista perhekohtaisesti arkielämän haastavia elämäntilanteita, muutostarpeita ja ongelmia. Tarpeet perhetyölle ovat kasvaneet yhteiskunnan muutosten heijastuessa perheiden hyvinvointiin. Perheen kannalta jo pienillä tukitoimilla voi olla iso merkitys perheen jaksamisessa arjessa. Lastensuojelun perhetyön asiakkaina on erilaisia perheitä, joissa tuen ja avun tarve vaihtelee. Perhetyön tavoitteet ovat jokaiselle perheelle yksilölliset. Työskenteilyn päämääränä on perheen itsenäinen selviytyminen arjessa ja hyvinvoinnin lisääntyminen. Sama perhe voi olla perhetyön asiakkaana useamman kerran, työn kesto ja intensiivisyys vaihtelevat tilanteen mukaan. Perhetyötä tehdään suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti. (Järvinen ym. 2012, 15.)

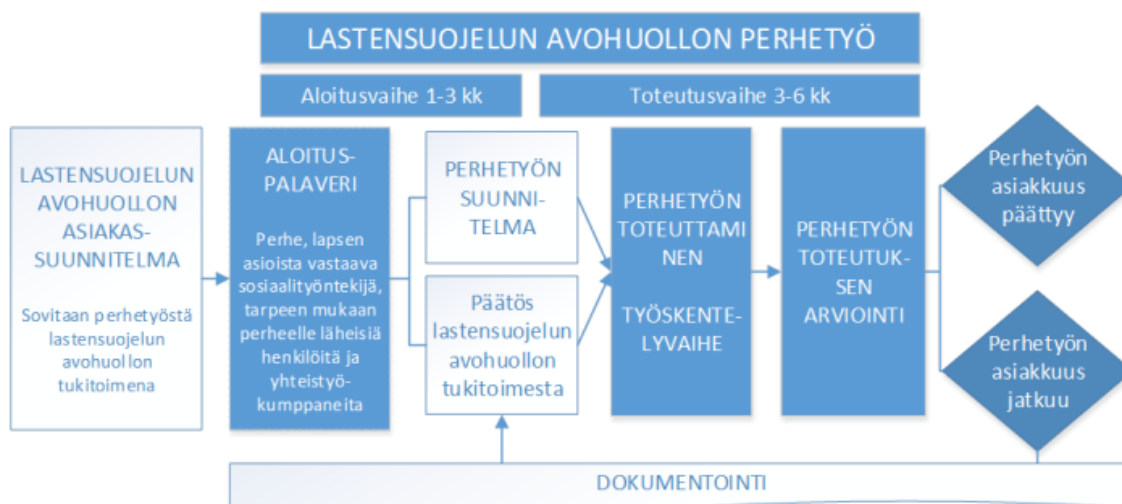
Perhetyöhön kuuluu perheen tuen tarpeen tunnistaminen ja tuen tarjoaminen ennen ongelmien kärjistymistä. Kartoittava kotikäynti perheen tuen tarpeen selvittämiseksi, varhainen tukeminen, perheen sisäisten voimavarojen tunnistaminen ja vahvistaminen ovat osa perhetyötä. Siihen voi kuulua myös neuvonta ja

ohjaus, tukitahojen pohtiminen sekä voimavarakeskeiset keskustelut. Perheen kanssa voidaan yhdessä miettiä arjessa selviytymistä ja vuorovaikutusasioita perheessä. Tavoitteena on saada perhe itse nimeämään asioita. Perhetyöntekijä tukee perhettä elämäntilanteen jäsentämisessä ja elämänhallinnassa. (Järvinen ym. 2012, 15-16.)

Suuren osan lastensuojelutyöstä vie korjaava työ. Korjaavan perhetyön muotoja ovat muun muassa tehostettu kotipalvelu ja sosiaalityö tai perhetyö avohuollossa tai laitoksessa. Perhetyö voi sisältää myös koko perheen sijoittamisen laitokseen tietyksi ajaksi lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteenä. (Saarnio 2004, 249.)

2.2 Lastensuojelun avohuollon perhetyön prosessi

Lastensuojeluprosessi käynnistyy, kun sosiaalityöntekijä saa ilmoituksen lapsesta, joka saattaa olla lastensuojelun tarpeessa. Ilmoitusvelvollisuudesta on säädetty lastensuojelulaissa (13.4.2008/417, § 25). Lastensuojelulain mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon, koulutoimen, poliisin tai seurakunnan palveluksessa oleva henkilö on työssään saanut tietää perhe- tai yksilökohtaisen lastensuojelun tarpeessa olevasta lapsesta, on hänen ilmoitettava asiasta viipymättä sosiaalilautakunnalle. Lastensuojelun perhetyön prosessin voidaan ajatella alkavan lastensuojeluprosessin käynnistymisestä, vaikka kaikista lastensuojelun asiakkaista ei tule perhetyön asiakkaita. Mikäli ilmoitus osoittautuu aiheelliseksi, tehdään lastensuojelulain (13.4.2007/417, § 27) mukainen lastensuojelutarpeen selvitys. Mahdollisia perheelle tarpeellisia lastensuojelun tukitoimenpiteitä karotetaan. Yhtenä avohuollon tukitoimena voidaan perheelle tarjota lastensuojelun perhetyötä. Sosiaalityöntekijä tekee aina päätöksen perhetyöstä. (Heino 2008, 45.) Lastensuojelun avohuollon perhetyön tarvetta arvioidaan samoin kriteerein kuin lastensuojelun tarvetta eli lapsen tarpeet vaarantavien riskitekijöiden olemassaolo, perheen ongelmien pahenemisen ehkäisy ja avohuollollinen tuki ovat keskeisiä lähtökohtia (Myllärniemi 2007, 10).

1. Perhetyön prosessi (THL)

Prosessin toteutusvaihe käynnistyy perhetyön tavoitteiden asettamisella ja perhetyön suunnittelemisella. Asiakassuunnitelmaneuvoittelussa määritellään tavoitteet yhteistyössä perheen ja sosiaalityöntekijän sekä tarvittaessa muiden perheen kanssa työskentelevien tahojen kanssa. (Järvinen ym. 2012, 44, 78.) Tavoitteilla pyritään siihen, että perhe selviää itsenäisesti ilman ulkopuolisia tukitoimia (Reijonen 2005, 11). Tavoitteet ovat tärkeitä, ne antavat suunnan työskentelylle. Keskeistä on löytää myös perheen omia tavoitteita, joihin perhe saa itse vaikuttaa. Tämä auttaa perheen motivoitumista ja sitoutumista työskentelyyn. Tavoitteiden ilmaiseminen arkisella tavalla ja niiden pilkkominen pienempiin osiin mahdollistaa arvioimisen työskentelyn toteutumisesta. (Heino ym. 2000, 42,192.)

Sosiaalityöntekijällä on vastuu asiakasohjauksesta. Hän myös päättää ja koordinoi perheen osalta lastensuojelun perhetyötä. Lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelma määrittää perhetyötä. Varsinaisessa perhetyön työskentelyssä on mahdollisuus tapauskohtaiseen ja asiakaslähtöiseen toteutukseen. Perhetyön tarve korostuu erityisesti lapsen ja vanhemman vuorovaikutukseen sekä arjen konkreettiseen sujuvuuteen liittyvissä kysymyksissä, koska perhetyöntekijät työskentelevät enemmän perheiden kotona. Heillä on mahdollista havainnoida perhettä ja työskennellä erilaisissa arkisissa vuorovaikutustilanteissa. Toiminnalliset työtavat ovat myös käytettävissä. (Myllärniemi 2007, 10)

Arviointi on perhetyön prosessissa jatkuvaa. Arvioinnin tavoista ja yhteisistä arviointitapaamisista sovitaan perheen ja muiden tahojen kanssa jo työskentelyn alkuvaiheessa. Perhe arvioi itse tavoitteiden toteutumista ja omaa selviytymistään. Perhetyöntekijät arvioivat asioita, jotka sujuvat perheen arjessa. Myös yhteistyötahot osallistuvat arviointiin oman työnsä näkökulmasta. (Järvinen ym. 2007, 80.) Arvioinnissa tärkeää ovat lapsen hyvinvoinnin näkökulma sekä vanhemman toiminnan vaikutukset lapseen. (Myllärniemi 2007, 85.) Perhetyöntekijän vastuulla, yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa, on perhetyön prosessin arviointi. Tavoitteiden toteutumista seurataan asiakasperheen ja sosiaalityöntekijän kanssa. Lastensuojelun perhetyöllä on aina tuen ja kontrollin kaksoisrooli. Eroa lastensuojelun sosiaalityön asiakkuuteen on se, että perhetyön edellytyksinä ovat perheen suostumus ja yhteistyöhalu. Perhettä voidaan kuitenkin lastensuojelullisin perustein motivoida ja jopa velvoittaa vastaanottamaan perhetyötä. Vastoin perheen tahtoa perhetyötä ei voida aloittaa. (Myllärniemi 2007, 10.)

Kun tavoitteet on saavutettu ja perheen tilanne parantunut, vähennetään perhetyön tapaamisia ja lopulta päätetään perhetyö (Järvinen ym. 2012, 44). Tällöin perhetyön päättäminen on yksi onnistuneen työskentelyn merkeistä (Reijonen 2005, 11). Lastensuojelun perhetyössä voi myös käydä ilmi, että avoimuuden tukitoimet eivät ole riittäviä perheen tilanteen parantamiseksi ja lapsen suojelemiseksi. Tällöin perhetyöntekijän tehtäväksi voi tulla vanhempien tukeminen huostaanoton valmisteluvaiheessa sekä tarvittaessa myös sijoituksen aikana. Työskentelyn päättämisen tulisi tapahtua perheelle sopivana aikana, minkä vuoksi perhetyön päättämisestä on aina tärkeä sopia yhdessä ja keskustella asiasta perheenjäsenten ja perheen kanssa työskentelevien tahojen kanssa. Kautta koko prosessin mukana kulkee tiiviisti laadunhallinnan ulottuvuus ja työskentelyn vaikutuksia arvioidaan jatkuvasti. (Järvinen ym. 2012, 44, 74.)

2.3 Perhetyöntekijän rooli

Lastensuojelun perhetyöntekijöinä toimivat yleensä sosionomi (AMK) – koulutuksen suorittaneet työntekijät. (Vilén ym. 2010, 32.) Perhetyöntekijällä on vastuu asiakasperheen tavoitteiden saavuttamisesta ja omasta tavastaan toimia

asiakaskohtaamisissa. Hän vastaa siitä, että hänellä on oikeat ja toimivat vuorovaikutusta edistävät toimintatavat. Näitä vuorovaikutuksen välineitä ovat muunmuassa keskustelua auttavat kysymykset, vastapuolen todellinen kuunteleminen, asioiden tiivistäminen ja reflektiivinen työtapa. Ammatti-ihminen on vastuussa vuorovaikutuksesta, koska se on hänen työtänsä. Hän käyttäytyy ammattitaitoisesti huolimatta siitä, miten vastapuoli käyttäytyy. Ammatillinen vuorovaikutus on taito, jonka taustalla on tietoa ja oppimista. (Järvinen ym. 2012, 228-229.)

Perhetyö on ihmistä lähellä tehtävää työtä. Perhetyö on myös yksityisellä alueella tehtävää työtä silloin, kun ammattilaisen työpaikka on perheen kotona. Perhetyön ja intervention kohteena ovat perheenjäsenten väliset suhteet. Työntekijä tekee vuorovaikutus- ja suhdetyötä. Hän voi samalla tutkia, kuinka hänen oma toimintansa vaikuttaa, miten oman toiminnan muuttaminen muuttaa toisen toimintaa, millaisia reaktioita havaitaan, kun tehdään niin tai näin. Ammattilainen reflektoi työtään jatkuvasti. Työn vaikuttavuutta parantaa, että perhetyöntekijä pääsee lähelle asiakasta ja että suhteessa on luottamusta. Työskennellessään perhetyöntekijä joutuu samalla pitämään riittävää etäisyyttä, jotta suhteesta muodostuu auttava. Perhetyön reflektointi auttaa tarkastelemaan, miten suhde muuttuu, mikä sitä muuttaa ja mikä auttaa lasta. (Heino 2008, 48.)

Ihmissuhdetyön ammattilaisen on myös tärkeä oppia arvioimaan omaa toimintaansa kriittisesti sekä kyetä muuttamaan toimintaansa omia reaktioita ja toimintaa koskevien oivallusten kautta (Mönkkönen 2007, 97). Vastavuoroisen suhteen rakentamisen taidot näkyvät käytännössä siinä, miten perhetyöntekijä kunnioittaa asiakasta ja osaa eläytyä tämän tunteisiin. Erilaisten kokemusten kautta syntyy herkkyys toisen ihmisen tarpeiden tunnistamiseen. Tunnistamisen lisäksi työntekijä voi ilmaista myötätuntonsa sanoin tai elein ja osoittaa aitoa empatiaa. (Järvinen ym. 2012, 230.)

Perhetyöntekijä valitsee perheen kanssa käytettäviä menetelmiä. Menetelmä on väline tiettyyn tavoitteeseen pääsemiseksi. Tavoitteena voi olla esimerkiksi yhteistyösuhteen rakentuminen, asiakkaan kuulluksi tuleminen ja kohtaamisen tukeminen. Menetelmän avulla selkiytetään tilannetta, se voi toimia keskustelun

apuvälineenä tai muutoksen eteenpäin viejänä. Menetelmiä ovat muun muassa vanhemmuuden roolikartta ja nallekortit (katso luku 2.5). Niiden käyttöä tulee soveltaa tietoisesti, eettisesti ja suunnitelmallisesti. Työvälinettä valitessaan työntekijä lähtee työn tavoitteesta ja siitä, miksi juuri nyt olisi hyvä käyttää tätä menetelmää. Miten se auttaa työntekijää ja asiakasta eteenpäin? Kun työntekijä on hyvin perehtynyt työvälineisiinsä, riski virhetulkintoihin vähenee, käyttö kohtaa tarpeet ja välineisiin liittyvät rajoitteet on helpompi havaita. Yksilö häviää, jos menetelmät ovat itsetarkoitus. Vuorovaikutus on työskentelyn ydin, jonka varassa erilaisia työskentelyn apuvälineitä käytetään. (Kaikko & Friis 2013, 112.)

Mikäli perhetyöntekijä rajaa työtään tiukasti, voi tilanne johtaa yllättäviin ja vaikeisiin tilanteisiin. Perheen odotukset saattavat olla ristiriidassa työntekijän omaksuman roolin kanssa. Kun perhetyöntekijät vasta tutustuvat perheeseen ja hakevat työskentelytapojaan, perheelle on epäselvää, millaista apua he perhetyöltä saavat. Perhetyöntekijät etsivät ja hakevat omaa ammatillista rooliaan perheen kanssa. (Heino ym. 2000, 45.) Perhekeskeisyydessä on tavoitteena löytää ratkaisuja perheen arkipäivän ongelmiin. Perheitä kohdatessa on tärkeää, että interventio auttaa koko perhettä. Perheenjäsen kokee monesti syyllisyyttä, että juuri hänen vaikeutensa vuoksi muut joutuvat kärsimään. Oleellista on tukea koko perhettä ja löytää voimavaroja heistä jokaisesta. Todellinen verkostotyö on mahdollista, jos tehdään yhteistyötä yli hallintorajojen. (Vilén, Lepämäki & Ekström 2008, 199-200.)

Perhetyöntekijä auttaa asiakasta näkemään myös onnistumisia ja asioita, jotka toimivat. Työntekijä voi auttaa asiakasta rajaamaan perhetyön tavoitteita enemmän todellisuutta vastaavaksi. Toiminnan taidot näkyvät kykynä asettaa tavoitteita ja suunnitella toimintaa sekä ongelmanratkaisutaitoina. Tavoitteena on, että asiakkaan kanssa mietitään tavoitteet yhdessä. Tavoitteena on aina, että asiakas valitsee omat toimintatapansa myös ongelmatilanteissa, työntekijä voi tukea ja auttaa pohtimaan eri ratkaisuja. (Järvinen ym. 2012, 231.) Perhetyöntekijä luo suhteita myös perheen läheisverkostoon sekä muihin tahoihin, jotka ovat mukana perheen elämässä. Kirjaaminen on oleellinen osa työtä ja koko prosessia. Yhteistyö ja työskentelyn eteneminen tulee kirjata sovitulla tavalla. (Järvinen ym. 2012, 79–80.)

2.4 Parityö ja dokumentointi

Perhetyötä voidaan tehdä yksin tai parityönä. Kun perhetyöntekijä työskentelee perheessä yksin, korostuu moniammatillisen verkoston tuki. Perhetyössä **työparityöskentely** tarkoittaa sitä, että perhetyöntekijä työskentelee suunnitellusti toisen ammattilaisen kanssa yhtä aikaa perheessä. Useimmiten työparina on toinen perhetyöntekijä tai sairaanhoitaja. Parityöllä voidaan mahdollistaa muutosten aikaansaaminen nopeammin. Vaativissa perhetilanteissa tulee ainakin toisella työparista olla osaamista ja ammattitaitoa juuri siihen tilanteeseen. (Järvinen ym. 2012, 210.)

Työparin kanssa työtä suunnitellaan yhdessä, ja työskentelyn etenemistä arvioidaan yhdessä. Joskus voidaan jakaa työskentelyä, niin että toinen työskentelee lapsen kanssa ja toinen vanhempien. Toisinaan voi olla tilanteita, jolloin lasten ei ole hyvä olla kuuntelemassa aikuisten puheita, silloin voi toinen työntekijä työskennellä lasten kanssa muualla. Parityötä voidaan perustella myös työntekijän ja perheen oikeusturvalla. Väärinymmärryksiltä ja tulkinnoilta voidaan välttyä, jos kaksi työntekijää on näkemässä ja kuulemassa mitä tapahtuu. Asiakkaan etu on se, että perheessä on läsnä useampi ulkopuolinen näkökulma. Näin perheen tilanne tulee monelta kannalta arvioitua. (Järvinen ym. 2012, 210-211.)

Parityöskentelyllä voidaan mahdollistaa asioiden monipuolinen käsittely. Kaikkien läsnäolijoiden, molempien vanhempien ja lasten esittämät näkökulmat tulevat kuulluiksi. Avoimuus ja luottamus työparia kohtaan on avainasemassa. Ne edistävät työssä jaksamista. Työntekijöiden on tiedettävä yhteisen työskentelyn tavoitteista ja keinoista, joilla tavoitteisiin pyritään. Ammatillisessa vuorovaikutussuhteessa voidaan olla eri mieltä asioista, mutta toisen näkökulmat ja perustelut on hyvä tietää ja niitä tulee kunnioittaa. (Järvinen ym. 2012, 211-212.)

Dokumentointi on tärkeä osa lastensuojelutyötä. Dokumentointi toimii työntekijän työvälineenä sekä asiakkaan ja työntekijän aseman ja oikeuksien turvaajana. Hyvä dokumentointi auttaa työn suunnittelussa, kehittämisessä ja arvioinnissa. Lastensuojelun työtä dokumentoidessa, se tallentuu yhteisesti nähtäväksi

ja tarkasteltavaksi. Kirjaamatonta työtä on vaikea tarkastella jälkeenpäin. Mikäli asiakastyötä ei kirjata näkyviin, on tukitoimien toimivuutta mahdotonta seurata ja arvioida. (Perhetyön dokumentointi i.a.; Kääriäinen 2006, 9.) Asiakirjojen kirjoittaminen on työn näkyväksi tekemistä. Dokumentoinnin tulisi olla mahdollisimman reaaliaikaista, ei perustua mielikuviin ja sen tulisi olla yhteisesti asiakkaan kanssa sovittua ja jaettua. (Kääriäinen, Leinonen & Metsäranta 2006, 7.)

Kirjaamisessa on huomioitava ennen kaikkea lastensuojelun kannalta olennainen tieto. Tarkoituksena on tuoda esiin havaintoja perheen ja lapsen arjesta ja siitä, miten on työskennelty. (Myllärniemi 2007, 35.) Kirjoittaessaan dokumentteja lastensuojelun työntekijä jäsentää myös samalla omaa työtään. Hän tekee valintoja ja miettii painotuksia. Hyvin tehty dokumentointi tukee työn suunnittelua ja arviointia. Hyvä asiakaskirjojen dokumentointi turvaa niin työntekijän kuin asiakkaan oikeuksia. (Kääriäinen 2006, 9.) Perhetyön dokumentoinnissa on tärkeää kirjoittaa konkreettisia havaintoja lapsesta ja perheen arjesta. Kirjoittamisen pitää kuitenkin tapahtua perhetyön viitekehyksestä käsin, eikä olla ainoastaan perheen elämän raportointia. Perhetyöntekijän havainnot ja tulkinnat on erotettava selkeästi toisistaan. (Perhetyön dokumentointi i.a.)

Kirjaamisen tavoitteena on palvella perhetyön prosessia, auttaa lastensuojelun tavoitteiden arviointia, tuottaa tarpeellinen informaatio mahdollisille muille viranomaisille ja olla asiakkaalle itselleenkin hyödyksi. Dokumentoinnin tulisi myös lisätä asiakkaan ymmärrystä perhetyöstä, sen tavoitteista ja olla rakentamassa vuorovaikutuksellista kumppanuutta. Tätä taustaa vasten tarkastellen perhetyön dokumentointi tulisi olla läpinäkyvää ja avointa myös perheelle. (Perhetyön dokumentointi i.a.)

Perheessä tapahtuvat positiiviset muutokset ja työssä onnistuminen on tärkeää dokumentoida. Positiivisia muutoksia voivat olla lapsen oireilun väheneminen, päihteiden käytön lopettaminen, tai perheen yleinen virkistymisen ja masennuksesta selviäminen. Myös ongelmat, huolenaiheet ja työskentelyn esteet täytyy dokumentoida. Työntekijällä on arviointivastuu. Hän joutuu pohtimaan ja arvioimaan, mitkä tiedot ovat työn ja asiakkaan kannalta olennaisimpia kirjattavia asioita. (Perhetyön dokumentointi i.a.)

Lastensuojelun asiakirjat ovat salaisia, joita vain asianosaisilla on oikeus lukea. Asiakasdokumentit ovat asiakkaiden kannalta merkittäviä, koska niiden perusteella tehdään heitä koskevia tulkintoja ja päätöksiä. (Kääriäinen ym 2006, 7-8.) Perhetyötä dokumentoitaessa täytyy huomioida tietosuoja ja asiakkaan oikeus lukea vain omia asiakastietojaan. Jos tietoja on eri henkilöiden asiakastiedoissa, on tietojen etsiminen hankalaa ja perhekoonmuutoksen muuttuessa, voi tietoja siirtyä perheeseen kuulumattoman henkilön tietoihin. Lastensuojelulaki lähtee periaatteesta, jossa jokainen lapsi on erikseen lastensuojelun asiakas. Jokaisella perheen lapsella, johon lastensuojelun työskentely kohdistuu, on siten oltava omat asiakastiedot ja dokumentit. (Perhetyön dokumentointi i.a.)

2.5 Työssä käytettäviä menetelmiä ja materiaaleja

Lastensuojelussa on käytössä monenlaisia erilaisia menetelmiä ja keinoja perheiden tilanteen selvittämiseen, tukemiseen ja työskentelyyn. Tuon tässä esille niistä joitakin. Perhetyöntekijän tärkeimpänä työvälineenä on pidetty työntekijää itseään ja hänen reflektiivistä kykyään tarkastella tilannetta eri näkökulmista (STM 2013, 36).

Tärkeää on se, että auttaja saa auttaa, mutta myös se, että jokainen tulee ajallaan autetuksi. Luonnollinen ja arkinen kohtaaminen on aitoa ja yksinkertaista. Kohtaaminen on sitä, että on kasvokkain toisen kanssa ja haluaa jakaa ihmisyden iloineen ja kipuineen. Kohtaaminen on kanssakäymisen lähtökohta. Kohtaamista ei voi suorittaa, se täytyy toteuttaa olemalla. Kohtaaminen vaatii rohkeutta todelliseen vuorovaikutukseen. (Mattila 2007, 33.) Asiakastyön vaikuttavuuden kannalta pidetään tärkeänä, että apu osataan kohdentaa ja asiakas saa tarkoituksenmukaista tukea oikeaan aikaan. Ammatilainen osaa tunnistaa asiakkaan omaksumisprosessin ja pyrkii liittämään tiedon asiakkaan omien oivallusten ja kokemusten rytmissä. (Mönkkönen 2007, 24.)

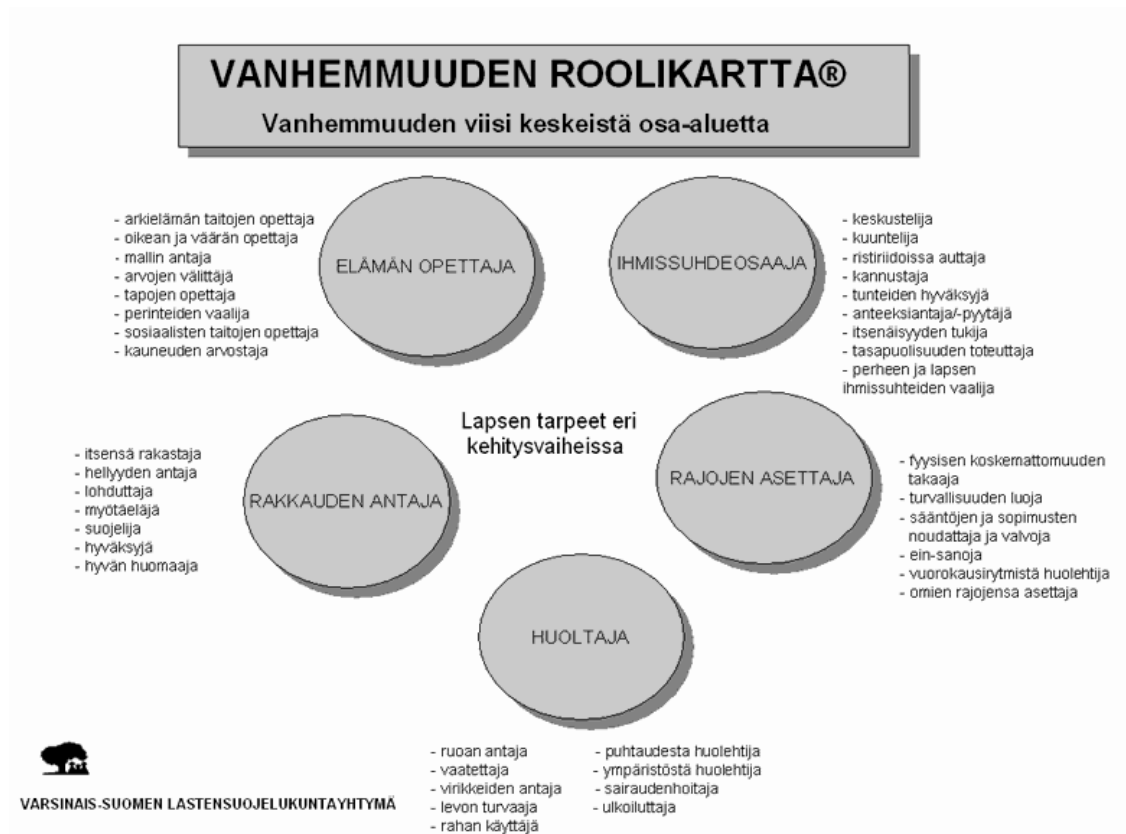
Perhe –käsitteelle ei ole tällä hetkellä olemassa yksiselitteistä määritelmää. Todellinen, asiakaslähtöinen ja perhekeskeinen työote sisältää ajatuksen, että asiakas voi itse määritellä myös perheensä. Eri kulttuureissa perheen ja suvun

määritelmät ovat erilaisia. Suomalaisessa kulttuurissa on totuttu tarkastelemaan perhettä ydinperheen näkökulmasta. Tärkeintä on kuitenkin asiakkaan kokemus siitä, että hänelle tärkeät ihmiset voivat osallistua hänen elämäänsä koskettaviin asioihin. (Vilén ym. 2008, 194-195.) Vanhemmat ja lasten parissa työskentelevät ammattilaiset ovat avainasemassa sukupolvelta toiselle siirtyvän kierteen katkaisemisessa. Haasteena on estää vanhemmuuden puutteen tai riippuvuuden kierteen jatkuminen näiden lasten aikuiselämään ja sitä kautta seuraavaan sukupolveen. (Kristeri 1999, 54.) Kasvattajat, joilta puuttuu vanhemmuuden taito, tarvitsevat tietoa mitä tekevät väärin ja myös miten saada asiat sujumaan paremmin. Vanhemmuuden tukemisen tulee parantaa tapaa olla yhteydessä lapsiin. (Kristeri 1999, 69.)

Perhetyöntekijän yhdeksi tärkeimmistä menetelmäksi perheiden kanssa on osoittautunut **dialogisuus**. Se ei ole vain menetelmä, jota käytetään perheiden kanssa työskentelyssä, vaan myös osa työntekijän ammatillisuutta ja vuorovaikutustaitoja. Dialogissa pyritään keskusteluilla perheen ja työntekijän kanssa selvittämään ajatukset yhteiseksi tiedonvirraksi. Dialogisuus eroaa keskustelusta siten, että keskustelussa on tavoitteellinen tarkoitus tuoda oma mielipide julki, kun taas dialogissa ollaan vuoropuhelussa, jossa tarkoitus on keskittyä kuuntelemaan ja olemaan avoin sille, mitä ajatuksia ja ehdotuksia vuoropuhelussa yhteisesti tuotetaan. Dialogissa työntekijä osaa olla myös tietämätön ja luottaa asiakkaan asiantuntijuuteen, jolloin syntyy kokemus jaetusta asiantuntijuudesta. Dialogisuuden avulla voidaan määritellä tapa kohdata ihminen ja olla vuorovaikutuksessa hänen kanssaan. (Vilén ym.2008, 86.)

Vanhemmuuden roolikartan avulla voidaan arvioida ja tukea vanhemmuutta roolien kautta. Varsinais-Suomen lastensuojelun kuntayhtymä on kehittänyt Vanhemmuuden roolikartan, jota voi käyttää vanhemmuuden tarkastelun tukena. Jokaisella on käytössään erilaisia rooleja, joita voi kehittää. Vanhemmuuden rooleja omaksutaan ja niissä voi kehittyä vanhemmuuden kokemuksen kautta. Vanhemmuuden roolikartassa tarkastellaan vanhemmuutta viiden osa-alueen kautta. Nämä ovat: elämän opettaja, ihmissuhdeosaaja, rakkauden antaja, huoltaja ja rajojen asettaja. Näihin on jaettu myös alaroleja, joiden avulla selkiytyy, mitä kuhunkin osa-alueeseen käytännön tasolla kuuluu. Vanhemmuuden rooli-

karttaa voi käyttää keskustelun pohjana vanhempien kanssa esimerkiksi suhteessa lapsen tarpeisiin tai vanhempien väliseen roolijakoon, vanhemman itsearvioinnin ja asioiden sanoittamisen apuna, havainnollistamaan mahdollista muutostarvetta tai vanhemmuuden arvioinnin apuna perhetyöntekijän näkökulmasta. (Tapio, Seppänen, Hyppönen, Janhunen, Prusila, Salo, Toivanen ja Vilen 2010, 136,138.)

2. Vanhemmuuden roolikartta (Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä)

Nallekortit ovat Pesäpuu ry:n (lastensuojelun erityisosaamisen keskus) tuottamat ja sieltä tilattava korttipakka, joka sisältää 50 korttia, joiden kuvissa karhut ilmentävät erilaisia tunteita ja persoonallisuudenpiirteitä. Kortteja voidaan käyttää keskusteluiden tukena, kun käsitellään lasten, nuorten tai vanhempien kanssa perhe-elämää, ihmissuhteita, tunteita ja persoonallisuudenpiirteitä. Korttien avulla voi avata vuoropuhelun, käsitellä ongelmia, muutoksia ja tulevaisuuden suunnitelmia sekä edistää osallistujien itsetuntemusta. Kortteja voi käyttää esimerkiksi seuraavien kysymysten avulla: Miltä tuntui tulla tapaamiseen? Mitä sinulle kuuluu tänään? Esittele perheesi. Mitkä nallet muistuttavat ystäviäsi?

Perhe, vanhemmuus: Milloin olet vihainen karhu? Miltä muut perheessä silloin näyttävät? (Välivaara 2013)

Tejping -nuket kuuluvat myös Pesäpuu ry:n tuottamiin materiaaleihin. Paketin nukkeperheeseen kuuluu 12 hahmoa. Nukkeleikki sopii vuoropuhelun rakentamiseen erityisesti lasten kanssa. Menetelmän käyttö soveltuu kaikille lapsia ja perheitä työssään kohtaaville, jotka haluavat vahvistaa lapsen osallisuutta ja äänen kuulumista lastensuojelussa. Tejping on lapsilähtöiseen perheterapiaan perustuva työskentelymenetelmä, jonka päämääränä on avata vuoropuhelu lapsen kanssa nukkeleikkiä hyödyntäen. Tejping – leikkiä käytetään lasten vuorovaikutussuhteiden ja ongelmien havainnollistamiseen ja ratkomiseen lastensuojelussa. Lapsi saa teipata alustalle näyttämön ja valitsee sinne nukkeja kuvaamaan perheenjäseniään, itselleen merkityksellisiä ihmisiä, paikkoja, kokemuksia ristiriitatilanteita tai traumaattisia kokemuksiaan. (Välivaara i.a.)

Erilaisten korttien ja nukkejen käyttäminen työskentelyssä ovat **toiminnallisia menetelmiä**. Joskus pelkkien keskusteluiden kautta ei päästä etenemään, jolloin voidaan käyttää menetelmänä jotain toimintaa. Työskentelyssä voidaan käyttää apuna piirtämistä, kirjoittamista, erilaisia aikajanoja, verkostokarttoja. Valokuvia, muita kuvia tai kortteja voi käyttää apuna esimerkiksi tunnetilan kuvaamiseen. (Ihalainen & Kettunen, 2011, 51.) Toiminnallisuus voi olla myös yhteistä tekemistä vaikka yhteinen peli, retki lähipuistoon tai ruuanlaittoa. Toiminnalliset menetelmät saattavat olla pienimuotoisia, mutta konkreettisina tehokkaita, elämyksellisyyden ja osallistumisen vuoksi. Asiakkaat saavat toimimalla toteuttaa sellaisia puolia itsestään, jotka muuten jäävät keskustelussa taka-alalle. Tekemisen kautta tunteet ja asenteet tulevat paremmin esille ja niitä on helpompi ilmaista kuin puhumalla. (Järvinen ym. 2012, 191-192.) Lapsen voi olla helpompi osallistua toimintaan, kun työntekijä näyttää mallia. Toiminta antaa vaihtoehdon pelkälle keskustelulle. Eri menetelmien hyödyntäminen työssä vähentää työntekijän tarvetta omiin tulkintoihin lapsen kokemuksista, ajatuksista ja tunteista. Toiminnallisuuden käyttö vähentää usein tapaamisten virallisuutta ja lisää vastavuoroisuutta. Yhtäaikainen työskentely vanhempien kanssa voi vahvistaa lapsen turvallisuuden tunnetta, kun hän tietää vanhempien saavan samanaikaisesti tukea. (Järvinen ym. 2012, 36.)

3 LAPSI ASIAKKAANA

Lapset kohtaavat päivittäin monenlaisia tilanteita, jotka vaikuttavat heidän ajatuksiinsa, kokemuksiinsa ja toimintaansa. Lapset, joilla ei ole ääntä tai sanoja, jäävät helposti jalkoihin, kuulematta. Tunteiden ja tuntemusten nimeämisen taito on tärkeä oppia mahdollisimman varhain. Aikuinen on lapsen sanallistaja silloin, kun lapsella ei ole sanoja. Pienten lasten osallistaminen alkaa siitä, että lasta autetaan ja opetetaan tunnistamaan ja nimeämään omia tunteitaan, mielipiteitään ja kokemuksiaan sekä tekemään itselleen ja yhteisölleen sopivia valintoja, esimerkiksi leikkien, välineiden tai toimintatapojen suhteen. Osallisuus on sitä, että lapsi huomaa ja kokee omilla tunteillaan, kokemuksillaan ja valinnoillaan olevan oikeasti merkitystä ja vaikutusta lähiyhteisössään ja sen toiminnan rakentumisessa. (Pelastakaa Lapset ry 2011, 12.)

Sosiaalisten taitojen peruseriaatteet opitaan sen perusteella, miten aikuinen kohtelee lasta. Avoimessa vuorovaikutuksessa lapsen kanssa on kyse siitä, että aikuinen ottaa lapsen odotukset, toiveet ja vaatimukset vakavasti. Tämä tarkoittaa lapsen aitoa kuuntelemista sekä hänen näkökulmansa ymmärtämistä. Aikuisen voi olla vaikea asettua lapsen asemaan ja ymmärtää tästä näkökulmasta lapsen huolia ja murheita, jotka aikuisen silmissä saattaa näyttää pieniltä. Lapset esimerkiksi saattavat pelätä asioita, joita aikuiset eivät tule ajatelleeksi. (Rusananen 2011, 85-86.)

Lapsen tekemisiä arvostava aikuinen auttaa vahvistamaan lapsen luomisen intoa ja itseluottamusta. Jos aikuinen arvostaa lapsen töitä ja tekemisiä, kokee lapsi saavansa itsekin arvostusta. (Kinnunen 2005, 69.) Lapsen hyvän kasvun merkittävä tekijä on nähdäksi tuleminen. Sen avulla lapsen omanarvontunto ja itsetunto vahvistuvat ja lapsi oppii luottamaan toisiin ihmisiin. (Mattila 2011, 30.) Lapsella on oikeus olla lapsi. Hänellä on oikeus tarvita kasvatusta. Lapsesta kasvaminen vastuulliseksi aikuiseksi on pitkä prosessi. Lapsi tarvitsee jatkuvaa vuorovaikutusta vanhemman kanssa kasvamisen tukemiseksi. (Kinnunen 2005, 31.)

Lapsi tarvitsee hyvään kasvuun riittävän hyvää vuorovaikutusta. Se on aikuisen mukautumista lapsen ikätasoiisiin tarpeisiin eli kehityshaasteiden huomioimista. Ensiarvoisen tärkeää on sensitiivisyys ja herkkyys lapsen viesteille. Aikuisen tulisi pyrkiä tavoittamaan lapsen tunnetilat käyttäytymisen taustalla. Vuorovaikutus on suureksi osaksi ei-kielellistä. Suuri merkitys on katseilla, eleillä ja äänenpainoilla ja on kaikenikäisenä yhtä tärkeä. (Sinkkonen 2012, 269.) Lapsen saadessa vahvistusta sille, että hänet nähdään omana itsenään, hän oppii luottamaan siihen, että hän on oikeanlainen ja riittävän hyvä. Kun hänelle tärkeät ihmiset arvostavat häntä, hän oppii itsekin arvostamaan itseään. (Mattila 2011, 32.)

Usein kohtaaminen on prosessi, joka on yhteisen tien kulkemista hetken aikaa. Kohtaaminen alkaa ensimmäisestä sanasta tai katseesta. Kohtaaminen alkaa turvallisen, lasta kunnioittavan aikuisen viestistä, että minua kiinnostaa mitä sinulle kuuluu. Kaiken kohtaamisen ja vuorovaikutuksen perustana on lapsen persoonan kunnioittaminen. Lapsen elämä rakentuu koko ajan. Hän tarvitsee hyvää kohtelua kaikissa arjen kohtaamisissa. Lapsen vahvistava kohtaaminen edellyttää vanhemmalta aikuisuutta. Vanhemman on kannettava vastuu, hän pitää lapsesta huolta, haluaa tukea lapsen kasvua. (Mattila 2011, 23-24.)

Lapsen kunnioittaminen ja arvostaminen on sitä, että pyritään lisäämään lapsen itsearvostusta ja omanarvontuntoa. Lapsen itsetunto vahvistuu, kun hän saa aikuiselta viestejä siitä, että hän on sellainen, kuin hänen kuuluukin olla. Hänen persoonansa on arvokas huomioimatta hänen saavutuksiaan. Hänen elämälleen on arvo ja tehtävä. (Mattila 2007, 49.)

Lapset aistivat herkästi mikäli vanhempien välillä eivät ole asiat kunnossa. Lapset tietävät enemmän, kuin mitä vanhemmat luulevat. Lapsen taakka kasvaa aikuisen salaisuuksista, tiesi hän niistä tai ei. Lapsen tiedot aikuisen kriiseistä on hajanaisia ja hän täyttää aukkokohdat mielikuvituksella, usein peloilla. (Kinnunen 2005, 224-225.) Millä keinoin voimme lähestyä näitä lapsia ja olla läsnä? He eivät välttämättä tiedä, että kodissa on mikään pielessä. Usein voi olla helpompaa auttaa lasta, jonka kodissa on selkeää ja rankkaa väärinkohtelua, kuin lasta, jonka kodissa väärinkohtelu on lähes huomaamatonta ja hienovaraista.

Tällöin se ilmenee enemmän kodin ilmapiirissä kuin käyttäytymisessä. Ja kuitenkin se voi olla yhtä tuhoavaa lapsen itsetunnolle ja tunne-elämälle. (Kristeri 1999, 55.)

Jokaisen ihmisen persoonan kunnioitus on eettinen perusarvo. Kunnioituksen on toteuduttava vuorovaikutuksessa, eikä se saa jäädä sanahelinäksi. Lapsen kunnioittaminen ilmenee samoin kuin aikuisenkin – antamalla jokaiselle hänelle kuuluva elintila, arvostamalla juuri hänen elämäntarinaansa, kohtelemalla häntä hyvin ja suojelemalla hänen oikeuksiaan. (Mattila 2007, 49.) Lapsen ja perheiden parissa työskentelevän ammattilaisen tulee muistaa lapsen ainutlaatuisuus ja arvostaminen. Työntekijän tulee tiedostaa, että työn kohteena ei ole lapsen persoona. Työtehtävänä on huolehtia, hoivata, kasvattaa ja ohjata. Tavoitteena on tukea lapsen kasvua ja vahvistaa lapsen omaa persoona. (Mattila 2011, 24-25.) Jokaisen tarina ja kokemus ovat ainutlaatuisia. Työntekijällä voi olla kokemusta monenlaisista perheistä, on hänen kuitenkin muistettava jokaisen perheen ainutkertaisuus. Perhetyössä keskitytään juuri siihen, mikä tälle perheelle ja sen jäsenille on hyödyllistä ja tärkeää. (Järvinen ym. 2012, 19.)

Riittävä ammatillinen itseluottamus on erittäin tärkeää lasten parissa työskenteleville. Luottamuksen perustana on tietoisuus siitä, mitä on tekemässä ja miksi. Ammatilliseen itseluottamukseen liittyy myös kyky sietää rajallisuutta ja omia virheitään sekä rohkeudessa oppia virheistään ja yrittää uudelleen. (Mattila 2011, 25.) Sosiaali- ja terveysalan työntekijä voi omalla toiminnallaan vaikuttaa lapsen hyvinvointiin ja tulevaisuuteen. Lapsen tarpeiden ja voimavarojen huomioiminen sekä kannustaminen ja tukeminen auttavat lasta voimaan hyvin. Työntekijä voi myös kuunnella, lohduttaa ja rohkaista. Jokainen kohtaaminen on mahdollisuus tukea lapsen kehitystä. (Ihalainen & Kettunen 2011, 73.) Lapseen vaikuttaminen on aina vallan käyttöä, johon liittyy eettisiä näkökulmia ja ongelmia. Aikuisen on monesti helppo vaikuttaa lapseen ja hänen on syytä olla tietoinen tästä vallasta. (Ihalainen & Kettunen 2011, 73.)

Lapsen kanssa työskentelyn haasteena on nähdä asioita lapsen näkökulmasta. Lapsen asioista kuvataan yleisesti perheen ja vanhempien ongelmien kautta. Perhetyössä uhkana voi olla vanhempien viemä työntekijöiden huomio omiin

tarpeisiin, jolloin lapset jäävät taka-alalle. Perhetyöntekijän vastuulla on huolehtia myös lapsen kuuleminen ja tarpeiden huomioiminen. Lapsen kohtaamisessa on huomioitava lapsen erityisyys ja vuorovaikutuksessa olemisen tavat. Puhumisen lisäksi voi työskentelyssä käyttää myös toiminnallisuutta ja havainnointia. Lapsia tuetaan ja kannustetaan yhteiseen toimintaan ja keskusteluun. Heille kerrotaan perhetyöstä avoimesti ja rehellisesti ikä- ja kehitystaso huomioiden. (Järvinen ym. 2012, 27-28.) Pelkkä asioista keskusteleminen antaa harvoin riittävän kuvan perheen tilanteesta. Lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen seuraaminen voi herättää huolen lapsesta, joka ei käytöksellään, oireilullaan tai sanoin viesti elämässään olevista vaikeuksista. (Hurtig 2003, 105.)

Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun laatusuositus –työryhmän laatusuosituksesesityksen (2013) mukaan lastensuojelun lähtökohtana on lapsen etu, joka käsittää oikeudenmukaisuuden, avoimuuden ja luotettavuuden sekä turvallisuuden. Perusteiden esittäminen ja asiakkaiden asiallinen kohtelu korostuvat asiakastyön jokaisessa vaiheessa. Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti lasta koskevissa päätöksissä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Samaan aikaan on kunnioitettava lapsen huoltajien vastuuta, oikeuksia ja velvollisuuksia lapsen kasvattamisessa. Luottamusta tarvitaan, että lastensuojelu olisi tuloksellista. Luottamuksen syntyminen edellyttää asiakkaan vakuuttumista siitä, että yhteistyö ei aiheuta harmia vaan auttaa. Luottamuksen rakentuminen voi vaatia aikaa. Tärkeää on, että työ on ennakoitavaa ja siinä jaetaan tietoa avoimuutta korostaen. Lastensuojelussa turvallisuus huomioidaan olosuhteissa, ihmissuhteissa ja vuorovaikutuksessa. Tärkeintä on huomioida jokaisessa tilanteessa lapsen kokemus turvallisuudesta, sekä tunnetasolla, että toiminnassa. Turvallisuutta pitää tarkastella myös lapsen perheen ja työntekijän näkökulmasta. (STM 2013, 7.)

Lapsen etu sekä huoltajien vastuu, oikeudet ja velvollisuudet saattavat joutua ristiriitaan keskenään. Tämä saattaa aiheuttaa jännitteitä lastensuojeluun. Lapsen etu on kuitenkin tärkeintä lastensuojelussa. Lainsäädännön mukaan vanhemmilla on ensisijainen vastuu lapsistaan. Perheellä on kasvatusvastuu ja oikeus toteuttaa omia kasvatusnäkömystään, kunhan ne edistävät lapsen kasvua ja kehitystä. Ilman perusteita ei ulkopuolisilla ole oikeutta puuttua perheen

kasvatustapoihin. Ristiriita lapsen edun ja vanhempien kasvatusoikeuden välillä saattaa muodostua, mikäli vanhempi on päihteiden väärinkäyttäjä, psyykkisesti häiriintynyt tai pahoinpitelee lasta. Lastensuojelussa todetaan usein, että lapsi on vanhemmalle tärkeä, mutta lapselle kodin tapahtumat voivat olla vaurioittavia. Lastensuojelun ratkaisujen on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Eri vaihtoehtojen ja päätösten kohdalla on mietittävä, miten ne toteutuvat lapsen etua. Vaikka lastensuojelussa toimitaan mahdollisimman hienovärisesti, joudutaan joskus tilanteisiin, joissa yhteisymmärrystä asiakkaan ja eri tahojen kanssa on vaikea saavuttaa. Nämä tilanteet tuovat työhön paineita. (Taskinen 2010, 24-26.)

Lasten osallisuus voidaan määritellä jatkuvana prosessina lasten ilmaisuina ja aktiivisena osallistumisena päätöksenteossa eri tasoilla asioissa, jotka koskevat heitä. Tämä edellyttää tiedon jakamista ja vuoropuhelua lasten ja aikuisten välillä, joka perustuu molemminpuoliseen kunnioitukseen. Näkemykset keskustellaan ottaen huomioon lapsen ikä ja kehitystaso. (Lansdown 2011)

Ammattilaisen huoli ohjaa perheen kanssa työskentelyä. Lasten paikan rakentumisessa tärkeää on se, että heidät huomioidaan yksilöinä ja myös heidän tarpeitaan mietitään. Miten oleellista lasten kannalta on, että vanhempien ominaisuudet arjen, kiintymyksen, velvoitteiden ja kasvuedellytysten tarjoajina saavutetaan? (Hurtig 2003, 109.) Lapsen osallisuuden näkökulmasta on tärkeää nähdä lapsi yksilönä ja hänen omista lähtökohdistaan käsin. Lapsen pitäisi tulla kuulluksi omassa asiassa myös silloin, kun lapsen tieto on ristiriidassa aikuisen kanssa, tai kun lapsi kertoo tietoa, jota aikuiset eivät välttämättä näe merkittävänä. Lapsen osallisuus tarkoittaa lapsen asemaan tiedon tuottajana sekä vastaanottajana. Lapsen osallistumisen tärkeimpiä elementtejä on aikuisen kanssa tapahtuva vuorovaikutus. (Hotari, Oranen & Pösö 2009, 123-125.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää alle 8-vuotiaan lapsen äänen kuulemista lastensuojelun avohuollon perhetyössä. Työn tarkoituksena on tutkia perhetyöntekijöiden näkökulmasta tuleeko pienen lapsen ääni kuuluviin perhetyössä sekä millä keinoin voidaan pieni lapsi saada näkyväksi. Tutkimuskysymykseni ovat:

- Miksi lapsen äänen kuuleminen on perhetyössä tärkeää?
- Millä tavoin perhetyöntekijät kokevat voivansa kuulla ja auttaa lapsen näkyvyyttä?
- Mitä haasteita tässä on?

Näiden tutkimuskysymysten avulla toivon selvittäväni alle 8-vuotiaan lapsen kuulluksi tulemistä, osallisuutta sekä hyviksi koettuja työtapoja edistää lapsen kohtaamista lastensuojelun avohuollon perhetyössä. Tutkimus on laadullinen tutkimus, jossa haastattelen lastensuojelun avohuollon perhetyöntekijöitä eräässä kunnassa. Perhetyöntekijät tapaavat lasta ja perhettä säännöllisesti ja he työskentelevät konkreettisesti perheen kanssa arjessa. Perhetyöntekijöillä on ensisijainen tieto ja kokemus käytännön työskentelystä asiakasperheiden kanssa. Toivon saavani perhetyöntekijöiltä myös tietoa, mitä he kokevat työssään haastavaksi pienten lasten kanssa työskentelyssä. Lisäksi haluan opinnäytetyöni kautta antaa työntekijöille mahdollisuuden kertoa heidän näkemyksistään ja ajatuksistaan myös työn kehittämisen kannalta.

Edellä mainitut asiat ovat tärkeitä selvittää, jotta perhetyössä voitaisiin tarjota pienille lapsille apua ja tukea, ja saada heidät näkyvämmiksi. Tutkimuksen myötä on mahdollista saada työntekijöiden ajatuksia koottua ja mahdollisesti käyttää niitä työn kehittämisessä. Tärkeää on myös selvittää hyviksi todettuja menetelmiä, jotta niiden käyttöä voidaan tukea jatkossa.

Helsingin Diakonia-ammattikorkeakoulusta on vuonna 2011 julkaistu Heidi Kurjen tekemä opinnäytetyö, jossa on tutkittu pienen lapsen edun toteutumista avohuollon perhetyössä. Tutkimus oli kvalitatiivinen ja siinä haastateltiin neljää lapsiperhetyöntekijää sekä lastensuojelun johtavaa sosiaalityöntekijää. Kurki ei

kerro missä kunnassa tutkimus on tehty. Lapsen edun toteutumisen lisäksi Kurki selvitti myös, miten perhetyö tukee vanhemmuutta ja perhetyön kehittämissaasteita lapsen edun näkökulmasta. Tutkimuksessa ilmeni, että lapsen edun toteutuminen perhetyössä on haasteellista. Erityisen vaikeaa lapsen huomioiminen on tilanteissa, joissa perheen vanhemmat ovat tarvitsevia. Lisäksi ajan riittävyys koettiin haasteellisena. Tutkimuksessa ilmeni, että vanhemmuuden tukeminen on tärkeää myös lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta. (Kurki 2011.)

Tarja Heino, Kristiina Berg ja Johanna Hurtig ovat julkaisseet vuonna 2000 Stakesille tekemänsä tutkimuksen raportin Perhetyön ilo ja hämmennys - Lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsenyyksiä. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää erilaisia perheen kanssa tehtävän työn muotoja, joiden tavoitteena oli perhetilanteen tai vanhemmuuden arviointimallien kehittäminen. Hankkeessa haluttiin myös selvittää keille perhetyötä tarjotaan, ketkä sitä tekevät, millä metodeilla ja miten sitä arvioidaan. Perhetyöksi katsottiin lähes kaikki perheen kanssa tehtävä työ ja perhetyön tekijöitä olivat erilaisissa tehtävissä ja ammateissa toimivat työntekijät. (Heino, Berg & Hurtig 2000.)

Pelastakaa lapset ry on tutkinut ja kehittänyt aineistoa erityisesti lapsia osallistavista ja lapsen äänen esille tuovista menetelmistä tavallisen kasvatusarjen tueksi. Tästä tuotoksena on syntynyt Lapsen ääni – tarina minulta - aineistoa. Osallisuuden edistämiseksi tässä sovelletaan standardien lisäksi mediailmaisun mahdollisuuksia osallisuuden edistämiseksi, sillä media on osa tämän päivän lasten arkea ja leikkimaailmaa. (Pelastakaa Lapset ry i.a.)

4.1 Tutkimusympäristö ja aineistonkeruu

Opinnäytetyöni yhteistyökumppani on erään kunnan lastensuojelun avohuollon perhetyön yksikkö. Koska tutkimus käsittelee lastensuojelua, en halua tuoda kuntaa esille. Vaikka työntekijöiden haastatteluissa käsiteltiin perhetyöntekijöiden kokemuksia omasta työstään ja näkemyksiään lapsen kohtaamisesta yleisellä tasolla, on silti vaarana, että joku asiakasperhe voisi tunnistaa itsensä. Haluan kunnioittaa haastattelemani työntekijöitä ja heidän työtään ja luottamus-

taan asiakasperheisiin nähden. Näin ollen en halua tuoda esille pienintäkään mahdollisuutta tämän luottamuksen rikkoutumiseksi. Perhetyön yksikössä työskentelee yhdeksän perhetyöntekijää ja yksi sairaanhoitaja. Perhetyöntekijät työskentelevät kolmen hengen ryhmissä, jotka keskenään muodostavat kolme työparia. Sairaanhoitaja on konsultaatioapuna ja lähtee asiakaskäynnille mukaan erikseen sovittaessa.

Valitsin tutkimusmetodikseni kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen. Haastattelin perhetyöntekijöitä ryhmähaastatteluina puolistrukturoidulla teemahaastattelulla. Ryhmähaastattelu oli hyvä ja tehokas valinta haastattelujen toteuttamiselle. Ryhmähaastattelun etuna on, että sen avulla saadaan nopeasti tietoa samanaikaisesti usealta vastaajalta. Tutkittava ilmiö tuottaa monipuolista tietoa. Ryhmähaastattelussa mielipiteiden saaminen voi olla helpompaa, koska henkilöt voivat tukea toinen toisiaan ja innostaa toisiaan puhumaan. Kun ihmisiä haastatellaan ryhmässä, asioiden unohtaminen ja väärin ymmärtäminen on vähäisempää. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 61-63.)

Puolistrukturoidussa haastattelussa käydään läpi samat teemat ja aihepiirit, mutta kysymysten järjestys saattaa vaihdella (Tiittula & Ruusuvuori 2005, 11). Teemoja ei käsitellä tietyssä järjestyksessä, vaan haastattelun kulku määräytyy sen mukaan, mitä haastateltavat puhuvat. Ihmisen omat tulkinnat ja hänen asioille antamat merkitykset huomioidaan teemahaastattelussa. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48.) Teemahaastattelun antina on se, että haastattelujen kautta esiin nousee se, miten työntekijät itse hahmottavat ja jäsentävät työskentelyänsä. Kertoessaan työstään ulkopuoliselle haastattelijalle työntekijät myös kehittävät ja luovat uudestaan työssään hyödyntämiään menetelmiä ja käytäntöjä sekä tuottavat ammatillisesti uusia näkökulmia. (Forsberg 2000, 20.) Menetelmänä haastattelu on joustava, siinä on mahdollista toistaa kysymys, selventää ilmausmuotoa ja käydä keskustelua haastateltavan kanssa. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 73.) Teemahaastattelu menetelmänä huomioi sen, että ihmisten tulkinnat asioista ovat keskeisiä ja että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48.)

Toteutin tutkimuksen tekemällä kolme ryhmähaastattelua, jolloin jokainen alueella toimiva lastensuojelun avohuollon perhetyöntekijä pääsi osallistumaan haastatteluun. Haastattelut suunnittelin toteuttavani työntekijöiden kolmen hengen työryhmissä ja sairaanhoitaja osallistuvan niistä yhteen. Tällä menetelmällä sain jokaisen alueen perhetyöntekijän äänen kuuluviin. Kun työntekijät osallistuivat haastatteluun, toi se myös heille mahdollisuuden keskustella aiheesta ja omista työtavoistaan, mahdollisesti jo siinä kehittää työtään. Toisilla haastatteluilla on pitkä työkokemus perhetyöstä ja toiset ovat vasta äskettäin siirtyneet näihin työtehtäviin. Koin tällä menetelmällä saavani haastattelun pohjalta erilaisia näkökulmia tutkimuskysymyksiin.

Ryhmähaastattelun tavoitteena on ryhmäkeskustelu tutkijan haluamasta aiheesta. Kun haastateltavia yhdistää jonkin ryhmän jäsenyys (työ), on ryhmän kontrolloiva vaikutus olennaista. (Eskola & Suoranta 2001, 94-95.) Valmistauduin haastatteluihin työstämällä kysymyksiä teemoihin liittyen. Haastattelun teemoiksi valitsin lapsen ääni, työskentely lapsen kanssa, lapsen etu ja osallisuus sekä työn haasteet ja kehittäminen. Näitä teemoja käsittelemällä ajattelin saavani vastauksia ja näkökulmia tutkimuskysymyksiini. Haastatteleamalla perhetyöntekijöitä ryhmähaastatteluna, koin saavani heiltä käytännön kokemuksia työstään ja ryhmähaastattelu tuki keskustelemaa ilmapiiriä. Tässä tutkimuksessa halusin selvittää työntekijöiden näkemyksiä lapsen äänen kuulemisesta perhetyössä. Ryhmähaastattelu menetelmänä on mielestäni toimiva, kun selvitetään näkökulmia työskentelyn kohteeseen. Samalla keskustelemalla työntekijät voivat vahvistaa yhteistä ajatustaan työskentelystä.

Olin etukäteen selvittänyt työelämän yhteistyöhenkilön kautta, onko perhetyöntekijöillä halukkuutta osallistua haastatteluun. Hain tutkimusluvan kunnan käytäntöjen mukaisesti ja tutkimusluvan saamisen jälkeen sovin perhetyöntekijöiden kanssa haastatteluajat. Ennen haastattelua pyysin jokaiselta osallistujalta kirjallisen suostumuksen haastatteluun, sen tallentamiseen ja aineiston käyttämiseen opinnäytetyötä varten. Myönnetyssä tutkimusluvassa oli ehtona haastateltavien vapaaehtoisuus. Kaikki työntekijät olivat halukkaita osallistumaan haastatteluun.

Sovin perhetyöntekijöiden kanssa haastatteluajat syyskuulle 2013. Tämä sujui vaivattomasti. He sopivat kolmen hengen työtiimeissä keskenään jokaiselle sopivan ajan ja ilmoittivat sen minulle. Kolme haastattelua toteutui kahden viikon aikana, sovitun aikataulun mukaisesti. Haastattelut järjestettiin perhetyöntekijöiden työtiloissa.

Haastatteluihin osallistui yhteensä kahdeksan perhetyöntekijää ja yksi sairaanhoitaja. Yksi perhetyöntekijä oli estynyt saapumaan haastatteluun. Perhetyöntekijöistä seitsemällä on sosionomi (AMK) –koulutus ja yhdellä kodinhoitajakoulutus ja myöhemmin suoritettu oppisopimuskoulutus perhetyöhön. Sairaanhoitajalla on erikoissairaanhoitajan koulutus. Kaikki haastateltavat ovat työskennelleet perheissä, joissa on alle 8-vuotiaita lapsia. Heidän työkokemuksensa perhetyöstä vaihtelee yhden ja 14 vuoden välillä.

Jokaisen ryhmähaastattelutilanteen aluksi kerroin, mitä varten haastattelen heitä ja mihin aineistoa tulen käyttämään. Kerroin myös, että valmis opinnäytetyö tullaan julkaisemaan theseus-tietokannassa. Perhetyöntekijöiden henkilöllisyys ei tule esille, enkä tule erittelemään kussakin haastattelussa esiintyviä asioita. Käsittelen aineiston yhtenäisenä materiaalina.

Haastateltavat perhetyöntekijät olivat minulle tuttuja ja minä heille työharjoitteluni kautta. Tuttuuden myötä tilanne oli itselleni sekä haastateltaville luonteva. Tämä asetelma olisi voinut olla myös haaste, mikäli olisin tutkinut esimerkiksi opiskelijan kohtaamista työpaikalla. Haastatteluissa vuorovaikutus oli positiivista ja helppoa. Haastateltavat tunsivat toisensa hyvin, ja uskalsivat tuoda näkemysensä esiin. Kaikki osallistuivat keskusteluun, vaikka luonnollisestikin toiset puhuvat enemmän kuin toiset. Haastattelun aihe vaikutti haastateltaville läheiseltä ja tärkeältä. Itse pyrin olemaan haastattelijan roolissa, vaikka tuttuuden ja harjoittelukokemusteni myötä olisin halunnut tuoda myös omia näkökulmia esiin joihinkin asioihin. Haastattelu vastaukset ovat mielestäni laajoja ja kattavia. Asia jota etukäteen pohdin, oli talletuslaitteen toimivuus. Päädyin tallentamaan haastattelut sekä sanelukoneella että varmistuksena myös puhelimitse. Testasin laitteet ennen jokaisen haastattelun alkua.

Haastatteluja varten olin varannut aikaa kuluvaan tunnista puoleentoista, mutta käytännössä aikaa kului noin tunti. Perhetyöntekijät olivat aktiivisia vastaamaan ja keskustelemaan työhönsä liittyvistä asioista. He toivat myös selkeästi esille, mikäli oli eri mieltä jonkun toisen kanssa. Näitä seikkoja ei montaa ollut. Jos olisin nyt menossa haastattelemaan, lähettäisin haastateltaville kysymykset etukäteen. Olin miettinyt tätä ja päädyin siihen, että en lähetä. Ajattelin näin haastateltavien vastaavan spontaanisti ja enempää miettimättä. Lähettämällä kysymykset etukäteen, olisi vastaukset olleet ehkä jäsennellympiä ja valmiiksi pohdittuja. Toisaalta haastattelut olisivat voineet olla vieläkin antoisampia, jos kysymyksiin olisi voinut valmistautua etukäteen.

Teemahaastatteluun kuuluu haastattelujen tallentaminen. Tällä tavoin haastattelu sujuu luontevasti, ilman katkoja (Hirsjärvi & Hurme 2000, 92). Haastattelutilanteet talletin sanelukoneella sekä puhelimella ja litteroin haastattelut jälkeensä. Vastaukset analysoin teemoittelemalla. Teemoittelussa on kyse laadullisen aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä erilaisten aihepiirien mukaan (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93). Tallennettu haastattelu litteroidaan, eli kirjoitetaan sanasta sanaan puhtaaksi (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 217). Litterointi on aikaa vievää ja työlästä (Hirsjärvi & Hurme 2000, 140). Aineistoa litteroidessa tulee aineistoon tutustuttua alustavasti, ja siihen pääsee paremmin sisälle, kuin haastattelua tehdessä (Eskola 2001, 134). Tekemistäni ryhmähaastatteluista kertyi haastattelumateriaalia yhteensä noin 2,5 tuntia. Koin litterointiin kuluvaan paljon aikaa, mutta toisaalta materiaalin läpikäyminen näin tarkasti sai minut työstämään vastauksia ajatuksissani tässäkin vaiheessa. Haastattelut toteutuivat niin, että ehdin litteroimaan edellisen haastattelun ennen seuraavaa. Tämä myös tasapainotti työn tekemistä ja keskittymistä.

4.2 Aineiston analyysi

Kvalitatiivisen tutkimuksen tuloksia käsitellään kuvailemalla ja luokittelemalla aineistoa sanallisesti. Saatu tieto on yleensä tapauskohtaista ja syvällistä. Kvalitatiivinen analyysi sopii aineistoihin, joissa tutkittavien yksiköiden määrä on pieni. (Järventausta, Moisala & Toivakka 1999, 57.)

Teemoittelussa on kyse laadullisen aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä erilaisten aihepiirien mukaan (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93). Aineiston voi järjestää litteroinnin jälkeen teemoittain, haastattelujen vastaukset kunkin teeman alle (Eskola & Vastamäki 2001,41). Haastattelu ei ole välttämättä edennyt loogisesti teemasta teemaan, vaan kommentteja johonkin aiheeseen voi löytyä eri kohdistaa haastattelua. Näin ollen haastattelut on luettava huolellisesti läpi. Tutkijan on itse työstettävä aineistosta analyysinsä ja tulkintansa. (Eskola 2001, 134, 143.)

Haastattelutilanteet olivat edenneet vähän eri järjestyksessä keskenään, etenimme keskustellen eri teemoihin. Mietin pitkään miten saan aineistoa jaoteltua ja ryhmiteltyä teemoiksi. Mietin, että saanko ensimmäisen tai toisen haastattelun jälkeen vielä uutta tietoa kysymyksiini. Vaikka haastateltavat ajattelevat ja vastasivat samansuuntaisesti käsiteltyihin aiheisiin, sain silti jokaisesta haastattelusta jotain tietoa, mikä ei muissa haastatteluissa tullut esille.

Aloitin teemoittelun lukemalla haastattelujen litterointeja. Huomasin, että eri kysymyksiin vastattaessa, on tullut jotain esille mikä vastaa myös toiseen teemaan. Mietin pitkään miten saan haastattelumateriaalia purettua ja työstettyä. Jaoin litterointeja osiksi ja ryhmittelin näitä irtonaisia vastauksia aiheiden mukaan eri teemoihin. Eri teemoja muodostui tässä vaiheessa 11. Nämä aiheet luokittelin neljään yläteemaan sen mukaan, mitkä tuntuivat kuuluvan samaan aiheeseen. Tämän tehtyäni, tunsin päässeeni harppauksen eteenpäin työskentelyprosessissa. Seuraavat teemat muodostuivat aineistosta: työskentelyä määrittelevät tekijät, lapsen kohtaaminen, työntekijöiden kokemuksia työskentelystä sekä hyvän perhetyöntekijän ominaisuuksia. Käytin suuren osan haastatteluvastauksista hyödyksi ja pyrin korostamaan asioita, jotka oli mainittu haastatteluissa useampaan kertaan. Ajattelin näiden asioiden olevan tärkeitä. Ihan kaikkea esille tullutta en ole hyödyntänyt analysoinnissa. Sellaiset asiat olivat yksittäisiä ja ehkä irrallisia tutkimuskysymyksiini nähden. Koin saavani haastatteluista kattavasti tietoa liittyen tutkimuskysymyksiini.

5 TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimustuloksissa tuon esille haastattelujen myötä esille tulleita seikkoja.

5.1 Työskentelyä määrittelevät tekijät

5.1.1 Asiakasperhe

Asiakasperheet tulevat perhetyön asiakkaiksi sosiaalityöntekijän kautta. Pääsääntöisesti perhetyössä työskennellään koko perheen kanssa. Haastatteluissa ilmeni, että työntekijät menevät usein tilanteisiin, joissa on ydinperheen ulkopuolisia ihmisiä mukana. He joko haluavat tai eivät halua osallistua perhetyön tapaamiseen. Perhe itse määrittelee, keitä heidän perheeseensä kuuluu.

Ihan alussa jo käydään läpi se, että perheen kanssa tullaan työskentelee eri kokoonpanoissa, ja se, että välillä tavaan koko perhettä ja välillä vaan vanhempia, välillä vaan lapsia ja välillä jotain siltä väliltä.

Työskentelyä tehdään koko perheen kanssa. Tosin, jos vain osalla lapsista on lastensuojelun asiakkuus ja osalla ei, niin työskentely kohdistetaan pääasiassa niihin, joilla asiakkuus on. Mikäli joku perheenjäsen kieltäytyy työskentelystä, tulee sekin huomioida. Perhetyöntekijät eivät voi väkisin auttaa. Mikäli lapsen vanhemmat asuvat erillään ja lapsi asuu kahdessa kodissa, työskennellään silloin kummankin vanhemman kanssa ja molemmissa kodeissa.

5.1.2 Tavoitteena vanhemmuuden tukeminen

Perhetyössä työskennellään jokaisen perheen tarpeita vastaavien tavoitteiden mukaisesti, jotka on yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa sovittu. Perheissä, joissa on pieniä lapsia, tavoitteet painottuvat vanhempiin, vanhempien välisiin ongelmiin tai vanhempiin liittyviin ongelmiin. Harvoin näissä perheissä on mitään lapsen itsensä aiheuttamaa pulmaa tai muuta suoranaisesti lapseen liittyvää, mitä lähdettäisiin työstämään.

Työntekijöiden mielestä, riippuen työskentelyn tavoitteista, on ihan perusteltua pitää painopisteenä vanhempien tapaamisia, vaikka lasta kuullaankin. Työskentelyssä huomioidaan se, mihin pyritään vaikuttamaan ja minkä ikäisiä lapsia perheeseen kuuluu. Perhetyöntekijöiden mukaan pikkulapsiperheissä työskentely painottuu enemmän vanhempien tapaamiseen. Usein muutos, jota tarvitaan, lähtee vanhemmista. Lapset eivät pysty muuttumaan ilman vanhempia. Muutos lähtee vanhemmista.

Tämmösis pikkulapsiperheissä ne tavoitteet kuitenkin jollain tavalla useasti painottuu sinne vanhempiin ja vanhempien välisiin ongelmiin tai vanhempiin liittyviin ongelmiin. Että harvoin siellä on vielä mitään lapsen itse aiheuttamaa pulmaa tai muutenkaan lapsen ihan suoranaisesti liittyvää mitä lähettäis työstämään

Työntekijöiden vastauksista kävi ilmi, että asiakasperheillä on monenlaisia ongelmia elämässään. Heillä voi olla mielenterveys- tai päihdeongelma, talousvaikeuksia, väsymystä, haasteita vuorovaikutustaidoissa, kasvatuksessa, parisuhteessa, rajojen asettamisessa, arjenhallinnassa. Perheet tarvitsevat jonkun tahon pysäyttämään ja opastamaan oikeaan suuntaan arjessa. Toisinaan vanhemmat saattavat olla epävarmoja itsestään ja vanhemmuudestaan. He tarvitsevat hetkeksi jonkun apua epävarmuuden lievittämiseksi.

tosin monilla on, se et vanhempi tarvii sitä itsetunnon kohottamista, tavallaan sitä, et kyl sä osaat ja kyl sä pärjät. Tarvii vaan hetkeksi jonkun vähän niinku kitkemään sitä epävarmuutta pois

Haastatteluissa tuli esille, että toisinaan vanhemmat kaipaavat ymmärryksen lisäämistä lapsen ikätasosta. Joku saattaa vaatia lapselta enemmän osaamista ja tekemistä kuin mitkä lapsen valmiudet siihen on. Toinen saattaa olla ylihuolehtiva ja suojeleva, ja näin osaltaan hidastaa lapsen luontaisen kehityksen ja kiinnostuksen etenemistä.

aika monesti huomaa, et tämmönen ikätasonen, et mitä lapsen ikätasoon kuuluu, et se vanhempi ymmärtää mitä sen ikäselä voi odottaa, et sitä kautta se ymmärrys

Perhetyöntekijöiden näkemyksen mukaan perheet tarvitsevat apua arjessa monenlaisiin asioihin. Vanhemmuuden tukemiseen liittyy mm. vanhemman jaks-

minen, rajojen asettaminen ja vuorovaikutuksen tukeminen ja vahvistaminen. Perhetyön avulla voidaan myös selvittää kodin olosuhteita tai vakauttaa niitä. Perheen tavoitteena voi olla päivärytmin tukeminen.

se on ristiriitaista sen lapsen tarve, mitä lapsi tarvitsee siltä vanhemmalta ja vanhempi voi ajatella, et mitä hän niinku haluais itse itselleen, se paletin sovittaminen siitä., et kuitenkin vanhemmuudessa on aina kyse siitä, et jos sä hankit lapsia, niin sun on pystyttävä olemaan riittävän hyvä vanhempi. Täydellistä vanhempaa ei oo, mut riittävän hyvä. sun täytyy olla läsnä lapselle.

5.1.3 Työskentely ja menetelmät

Haastatteluvastauksissa korostui, että pikkulapsiperheiden kohdalla ongelmat ovat usein kasvatuksellisia ja perhetyöllä varmistetaan, että lapsen perustarpeet tulee tyydytetyksi. Kun tavataan vanhempia ja lapsia, tarkkaillaan samalla myös heidän välistä vuorovaikutusta. Perhetyöntekijät tapaavat perheitä työparina. Toisinaan he ovat sopineet toisen työntekijöistä toimivan enemmän lasten ja toinen vanhempien kanssa. Työntekijät ovat kuitenkin huomanneet, että joskus voi olla hyvä vaihdella, kumpi on vanhempien ja kumpi lasten kanssa. Tämä on tärkeää työntekijöiden omankin hyvinvoinnin kannalta. Perheessä saattaa olla kaikki jäsenet erittäin tarvitsevia ja voi olla työntekijälle raskasta ottaa joka tapauksella joko lapsilta tai vanhemmilta kuormittavuus vastaan. Senkin vuoksi työntekijää on hyvä vaihtaa, jotta kummastakaan ei tulisi korvaamatonta perheelle. Siinä voi työntekijän puolelta olla myös riski, että joutuu perheenjäsenen haasteiden imuun mukaan. Joskus voi kuitenkin olla, että toinen työntekijöistä koetaan saavan suhteessa esimerkiksi toiseen vanhempaan syvemmän suhteen, ja tätä suhdetta toki hyödynnetään työskentelyssä. Kunkin perheen kohdalla perhetyöntekijät miettivät, mitä käsitellään ja mikä on järkevää.

ei ehkä sillee, et lähtökohtaisesti aateltais, et ikäänku toinen ois aina lasten kans ja toinen aina vanhempien kans. kyl sitäki vaihdellaa, koska varmaan jo ihan sen oman hyvinvoinninki takia, just se että voi olla perhe jossa kaikki on hirveen tarvitsevia, nii voi olla aika kuormittavaa jos toinen on aina ottaa vaikka vanhemmilta sen tarpeen, että toinen joutuu ottaa lapsilta, et kyl sitä niinku vaihdellaa, et myös se et yhestä ihmisestä ei tulis niinku korvaamatonta perheelle, et siin on se riski, et joutuu semmoseen imuun mukaan.

Lasten kanssa työskentely alkaa tutustumisesta ja luottamuksen rakentamisesta. Tässä käytetään usein leikkejä ja pelejä. Tärkeää on työntekijän antama aika, kiireettömyyden tunne sekä lapsen tasolle meneminen. Usein on niin, että lapsen kanssa työskennellessä keskustelua käydään jonkun tekemisen ohella.

usein ainaki lähtee siit sellasesta leikin tai pelien kautta tutustumisesta ja niiden lomassa sit ehkä myöhemmin vie sitä keskustelua niin sanotusti vakavempiinkin aiheisiin.

lauta- ja korttipelit, et pelaamalla on aika välitön tunnelma. pystyy ainaki sitä luottamuksellista suhdetta rakentamaan, vaik ei mistään asioista keskustele, niin semmost kiireetöntä yhdessä olemista

nii se on jotenki hirveen luontevaa, et jos sitten pelaat tai leikit jotain siinä, nii kysellä samalla, nii se ei tunnu lapsestakaa semmoselt ahdistavalta, et sen voi kysyä sit vähä lempeempään sävyyn.

Lasten kanssa työskentelyssä käytetään usein leikkejä ja pelejä. Niiden avulla lapseen on helpompi luoda suhdetta. Työskentelyssä perhetyöntekijät käyttävät muun muassa nallekortteja tai vahvuuskortteja. Sellaisia kortteja, joissa on kuvia. Työskentelyn aikana perhetyöntekijän on huomioitava lapsen ikä- ja kehitystaso tapaamiskerroilla ja sopivaa menetelmää valitessaan.

Kun on alle 8-vuotiaista kyse, nii sit voi noit nallekortteja, et jos halua sellaisien näkemyksen et miten joku lapsi kokee jokaisen perheenjäsenen. mut se just onkin näitten pienten kans niin haasteellista, että kun sä et voi kysyy niillä samoilla sanoilla, mitä sä voit esimerkiks aikuiselta kysyy. Lasten kanssa toimiessa toi et just leikin varjolla kyselee sen lapsen ikätason mukasesti.

Muita mahdollisia lasten kanssa käytettäviä menetelmiä on tejpung-nuket, piirtäminen, lukeminen, ulkopelit, leipominen tai retki lähipuistoon. Työskentely on yhteistä tekemistä ja lähellä oloa lapsen kanssa.

Pienlapsiperheiden kohtaamat haasteet ovat usein kasvatuksellisia, jolloin pääasiallinen työskentely tapahtuu vanhempien kanssa. Perhetyöntekijät ovat harvemmin kohdanneet pienlapsiperheitä, joissa olisi pieneltä lapselta pitänyt saada faktatietoa kodin tapahtumista.

just nää perheet mitä on ollut, mis on alle 8v lapsia, nii niis ois monesti jsut nää kasvatusjutut, jolloin se pääpaino on ollu niis vanhemmis. et ei ois kauheesti ollu semmosii pienlapsiperheitä, mis ois tarvinu saada se lapsi, lapselta niinku faktaa. mut totta kai aina pitää kuulla lapsia.

Kun työntekijät ovat tutustuneet lapsiin ja saaneet luottamuksen luotua, kokevat he, että lapset kertovat heille mieltä painavista asioista.

kyl ne lapset sitte, et sit ku on tutustuttu, nii jos niil on oikeesti joku mieltä painaa, nii kylhän ne monesti sen sit sanoo – ja jos on lapsi, joka oikeesti ymmärtää minkä takia perhetyö työskentelee heidän kanssaan.

5.2 Lapsen kohtaaminen

5.2.1 Lapsen ääni

Haastattelemani perhetyöntekijät määrittivät ”lapsen äänen kuulemisen” olevan lapsen mielipiteiden kuulemista, lapsen tunteiden tunnelmien kuulemista, lapsen käsityksiä tapahtuneista asioista. Heidän mukaansa työskentelyyn kuuluu myös että tavataan lapsia myös ilman vanhempia, ikätason mukaisesti. Jos lapsella on jotain, mistä hän haluaa puhua luottamuksellisesti, niin perhetyön tapaamisissa on myös mahdollisuus siihen. Lapsen asioista voi kuulla lapselta itseltään ja havainnoimalla lapsen käytöstä, mutta tärkeää on myös mitä vanhempi kertoo omasta lapsestaan. Perhetyöntekijät havainnoivat lasta erilaisissa tilanteissa, jolloin tulee esille miten lapsi voi ja onko hänellä ikätasoiset taidot. Perhetyöntekijöiden mukaan on erittäin tärkeää, että lapsi saa osallistua ja häntä pyritään osallistamaan työskentelyyn perheen kanssa. Lapsen kanssa on myös keskusteltava miksi perhetyöntekijät käyvät heidän luonaan. Perheen kanssa työskennellessä on erittäin tärkeää, että lapsi on näkyvä.

toki myöskin niin, että lapsen ääni kuuluu lapselta suoraan, mutta myös, se, että vanhempi kertoo omasta lapsestaan ja se, että nähdään lasta erilaisissa tilanteissa.

että, kun me ollaan siellä, niin nähää voiko se lapsi hyvin, osaaks se leikkii, ehkä myös tätä kautta kuullaan, vaikkei olis suoraa puhetta

et lapsi saa osallistua työskentelyyn ja pyritään osallistamaan lapsi siihen työskentelyyn perheen kanssa ja myös, et se lapsi ymmärtää sen et minkä takia me tehdään työtä siinä perheessä

havainnoida sitä lapsen arkee ja elämää ja tehdä sitä vertailua siihen et mitä sen pitäis minkäki ikäsellä lapsella olla. voida tuoda myös sitä kautta niitä huolia ja ajatuksia siitä et miten sen lapsen hyvinvointi toteutuis parhaiten siin perheessä

et lapsi on näkyvä siinä työssä

Haastatteluissa selvisi, että perhetyöntekijät pitävät lapsen äänen kuulemista ehdottoman tärkeänä. Se on työn lähtökohta. Perhetyöntekijät työskentelevät lapsen edun ja hyvinvoinnin turvaamiseksi. Lapsi on työn keskiössä.

sehän on aika ensisijaista, että lapsen ääntä kuullaan, kun me kuitenkin työskennellään lastensuojelussa. Lapsen etu on ensisijainen, se on tosi tärkeätä, että se lapsen ääni sieltä nousee.

Lapsi voi kokea kodin asiat ja tapahtumat eri tavalla kuin aikuinen. Joku mikä voi olla aikuiselle ihan pieni juttu, onkin lapselle ihan hirveän traumatisoiva. Sillä on paljon suurempi merkitys, kuin miten aikuinen kokee ne asiat. Haastattelussa tuli myös esille, että valitettavan usein vanhemmilla on sellainen käsitys, et lapset ei kuule, eikä näe tai ymmärrä – ja kuitenkin on ihan selkeästi tänä päivänä tieto, että pienillä vauvoillakin on se ymmärrys, ikätasoisesti tosin.

Perhetyöntekijöiltä sain myös tietoa lapsen kohtaamisessa huomioon otettavia asioita. Ensimmäisellä tapaamisella on esiteltävä itsensä ja kerrottava minkä takia tavataan. Lapselle on annettava aikaa ja tilaa. Työntekijän on hyvä omalta osaltaan luoda kiireetön tilanne ja oltava kärsivällinen. Lapsen ehdoilla edetään, työntekijä ei voi päättää, että tällä tapaamisella selvitetään tietyt asiat. Useiden tapaamisten myötä ja olemalla kiinnostunut lapsen asioista, työntekijä saa luotua luottamusta. Myös luottamussuhde lapsen vanhempien kanssa auttaa, kun vanhemmat antavat luvan olla ja jutella perhetyöntekijöiden kanssa.

5.2.2 Lapsen tarve tulla kuulluksi

Lapsen tarve tulla kuulluksi näkyy usein. Perhetyöntekijöiden kokemuksen mukaan lapsen käytöksestä voi huomata, että perheessä on jotain epätavallista. Lapsi ei välttämättä puheissaan tuo esille omaa oloaan, mutta käyttäytymisestä voi havainnoida, että joku asia vaivaa. Joillakin lapsilla on suuri aikuisen läheisyyden ja huomion tarve ja lapset osoittautuvat erittäin tarvitseviksi.

et kun ne lapset ei tuota samanlailla puheen kautta sitä omaa oloaan ja se näkyy sitte käytöksessä ja se näkyy siinä arjessa

se on vähä ku hälytysmerkki, et jos lapsi tulee liian kiinni. Ne tulee ihan heti estottomasti ihan roikkumaan ja kertomaan, silloin heti näkee, et on jotain hämminkiä perheessä, ollaan jo liian. Et lapsilla on jo luontaisesti se et pidetään vähän etäisyyttä vieraisiin aikuisiin, mut meidän perheissä osalla on et ne tulee ihan kiinni, lähelle heti.

Lapselta saattaa puuttua kontrolli, mistä asioista voi puhua. Toisaalta myös lapsen käytös voi osoittaa varovaisuutta puheista. Lapsi voi olla perhetyön tapaamisissa kauhean hermostunut tai joskus saattaa puhua ihan kummallisia asioita.

jututkin saattaa olla sellaisii ufo-juttuja, et mitä vois ajatella et se lapsi ei normaalisti puhuis, vaan tollain se yrittää peittää, et ois oikeesti jotain tärkeempääki asiaa, mist vois puhuu

Joskus lapset voivat olla hermostuneita ja vältellä, koska vanhemmat ovat kieltäneet puhumasta tietyistä asioista. Vanhemmat saattavat sanoa lapsille niiden olevan perheen omia sisäisiä asioita. Se on tosi iso taakka pienelle lapselle. Lapset saattavat pelätä sitä, kysytäänkö juuri sitä asiaa ja mitä sanovat silloin. Jos perhetyössä on tunnettu lapset jo jonkin aikaa, ja tapaamisella lapsi välttelee ja varoo tulemasta tapaamiseen mukaan, niin kyllä silloin työntekijä miettii pelkääkö lapsi sanomasta jotain. Usein perhetyöntekijä myös aistii, että jonkun lapsen tapaamisiin täytyy panostaa enemmän, että saa luottamuksen luotua.

Joskus lapsella saattaa olla sellainen käsitys, että huutamalla saa äänensä kuuluviin, ja että joku edes kuuntelee. Sillä keinolla haetaan huomiota, ja lapsi ei välttämättä edes itse tiedä mitä haluaa sanoa. Kertooko tämänlainen käytös

siitä, että lapsi ei ole saanut riittävästi aikuisen huomiota? Vai onko kyse perheen tavasta kommunikoida toistensa kanssa?

Joissakin perheissä ei lapset välttämättä tiedä ja ymmärrä, että heidän kotonaan tapahtuvat asiat eivät kuulu tavalliseen perhe-elämään. Joskus voi olla, että lapset eivät kerro tapahtumista ja asioista, koska luulevat niiden olevan normaaleja. Joskus taas voi olla, että lapset tajuavat niiden asioiden olevan epätavallisia, eivätkä sen vuoksi kerro niistä.

välttämättä lapsi ei osaa tuottaa sitä asiaa sanallisesti, koska hän ei välttämättä edes ymmärrä et se mitä kotona tapahtuu, ei oo normaalia tai et hän pitää sitä normaalina, et ei sen takia lähde siitä puhumaan. Tai sit on niin paljon ymmärrystä, ettei sen takia halua siitä puhua, että tietää että se ei ole normaalia

5.2.3 Perhetyöntekijän rooli lapsen näkyvyydessä

Perhetyöntekijät kertoivat heidän käyvän usein vanhempien kanssa keskustelua siitä, että millainen heidän lapsensa on. Vanhemmat pohtivat keskustelun myötä, millaisena he näkevät oman lapsensa. Työntekijät voivat kertoa lapsen ikä- ja kehitystasosta, sekä mikä tuo lapselle turvallisuutta. Työskentelyn aikana vanhemmille sanoitetaan lapsen tarpeita ja tunteita, joita vanhemmat eivät aina huomaa. Lasten kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta voi ilmetä lapsen kokemuksia ja tunnetiloja kodin tapahtumista. Näitä asioita voi työntekijä sanoittaa ja kertoa vanhemmille lapsen kokemuksista. Vanhemmat eivät välttämättä tiedosta tapahtumien merkityksellisyyttä lapsen elämässä.

se mitä se lapsi tuottaa, niin sitten viedä sitä viestiä vanhemmille, et miten jotkut sanat, teot ja tunnelmat kotona on vaikuttanut siihen lapseen

Perhetyöntekijät tuovat myös esille vanhemmille, että lapsen fyysisen kasvun lisäksi tulee psyykkistä kehitystä myös turvata ja tukea. Sillä tavoin perhetyöntekijät toimivat lapsen äänenä. Usein vanhempi tietää mitä pitäisi tehdä, mutta ei tiedä miten. Tämän asian auttamisessa on perhetyöntekijöillä iso rooli. Perhetyöntekijän merkittävä tehtävä on auttaa vanhempaa muuttamaan käyttäytymistään tai vanhemmuutta siihen suuntaan, että lapsi olisi enemmän osallisena

arjessa. Vaikka työntekijöiden on tärkeää tietää ja kuulla vanhempien omia asioita, niin joskus he joutuvat palauttamaan vanhempaa siihen, että työntekijät ovat siellä lapsen takia. Lastensuojelun perhetyöntekijänä ajetaan lapsen etua.

Monesti ne vanhemmat puhuu vaan omista ongelmistaan, et täytyy koko ajan palauttaa siihen et ajattele sun lasta, et miten tää kaikki vaikuttaa sun lapseen. Et jotenki huomaa, et joutuu joskus toimii vähän lapsen asianajajana

Perhetyöntekijöiden vastuulla on myös järjestää tapaamisia ja aikaa lapselle. On paljon työntekijöistä lähtevää, keitä tavataan ja koska.

Tärkeä osa lapsen näkyvyyttä on kirjoittaa hyvät muistiinpanot tapaamisista. Kirjauksiin kirjataan pääasiat tapaamisista sekä jos jonkun käyttäytymisessä on ollut jotain erityistä. Perhetyöntekijät tekevät perheissä havaintoja ja keskustelevat. Perhetyöntekijät kertovat vanhemmille havainnoistaan ja sanoittavat asioita. Myös sosiaalityöntekijälle on välitettävä tietoa perheen asioista. Jos perhetyöntekijöillä on huolia tai jos he epäilevät jotain, vievät he viestiä eteenpäin. Näin he toimivat myös lapsen edun puolesta.

ehkä me voidaan viedä just sitä viestiä vanhemmille että me ollaan nyt havainnoitu näin ja samoten sosiaalityöntekijälle, et jos meillä on huolia tai jos me epäillä jotain että me ollaa sen lapsen sanansaattajia tavallaan.

Yhteisissä palavereissa sosiaalityöntekijän kanssa, on perhetyöntekijöiden tehtävänä tuoda esille lapsen asema perheessä sekä nostaa esille lapsen näkökulma. Tärkeää on kertoa, kuinka työskentely on sujunut ja mitä muutoksia perheessä on mahdollisesti tapahtunut. Perhetyöntekijä toimii lapsen edun eteenpäin viejänä sosiaalityöntekijälle, joka tekee päätöksen muun mahdollisesta muassa perhetyön jatkosta.

5.3 Työntekijöiden kokemuksia työskentelystä

5.3.1 Onnistuminen perhetyössä

Perhetyöntekijät toivat haastatteluissa esille työn onnistumisen kokemuksia. Pääsääntöisesti ajatellaan, että työskentely on onnistunutta, jos perheiden tavoitteet saavutetaan perhetyön prosessin aikana. Työskentely koetaan onnistuneeksi, jos perheessä tapahtuu positiivista muutosta, jota on lähdetty hakemaan. Lapsen ja vanhemman luottamuksen saaminen ja puhuminen asioista nähtiin onnistuneena kokemuksena. Perhetyössä voi olla tavoitteena kartoittaa perheen tilannetta ja selvittää mahdollisten epäiltyjen huolten todellisuutta. Joskus voidaan perhetyöllä saada joku huoli näkyväksi.

ollaan työskennelty tavoitteiden mukaisesti ja saavutettu jotain, jos tuntuu, että on voinut auttaa sitä perhettä ja niitten tilanne on jotenkin muuttunu vaikka parempaan suuntaan tai sitte se et jos on saatu huolet näkyväksi, mitä on epäilty

lapsi saa tarvitsemansa avun, tai sit se voi olla, et ollaan saatu vanhempien luottamus ja vanhemmat puhuu meille alkoholiongelmastaan ja se, että siitä puhutaan, niin se jo parantaa sitä lapsen tilannetta

Työntekijänä on tärkeää oppia itse huomaamaan pienetkin muutokset perheessä ja välittämään se tieto muutoksesta vanhemmille. Usein odotetaan suuria muutoksia lyhyessä ajassa, mutta tärkeää on nähdä työskentelyssä niitä pieniä askelia toivottuun suuntaan kulkemisesta. Näistä asioista tulee perheelle itselleenkin onnistumisen kokemuksia, joka lisää motivaatiota jatkaa työskentelyä.

oppii itse huomaamaan semmoset pienet askeleet ja oppii välittämään sen tiedon vanhemmille, perheelle sitä tietoo, että monesti odotetaan suuria muutoksia lyhyessä ajassa, mut et näkis niitä pieniä askelia sitä toivottuu suuntaa, sitä on tärkeä nähdä, jotta tulee niitä onnistumisen kokemuksia.

Voi olla, että perhe osaa itse sanoittaa ja kertoa, mistä he ovat työskentelyssä hyötäneet. Se on työntekijälle ehkä kaikista paras onnistuminen. Positiivinen

palaute suoraan asiakkaalta, että työskentelystä on ollut paljon apua perheelle ja kerrotaan kuinka elämä on muuttunut paremmaksi.

Aina perhetyön onnistuminen ei tarkoita sitä, että perheyksikkö pysyy yhtenäisenä. Mikäli perheessä on suuria huolia lapsen edun toteutumisessa, voidaan perhetyöllä saada huolet näkyviin. Huolten näkyväksi saaminen on myös onnistunutta työskentelyä ja sen turvin voidaan lapset saada pois huonosta tilanteesta parempaan kasvu ympäristöön. Isona käsitteenä onnistuminen on perheen hyvinvoinnin lisääntymistä. Tämä saattaa tarkoittaa hetkellisesti jonkun perheenjäsenen huonovointisuuttakin, mutta kaikella työskentelyllä pyritään hyvinvoinnin lisääntymiseen.

seki voi olla lapsen näkökulmasta sitten, niinku loppujen lopuksi tosi tärkeet et saa semmost näyttöä, että lapsi ei voi siellä asua

tieto, että on pystyny auttamaa ja olee hyödyksi et joskus se on sillee, että jos ne kodin olosuhteet on ihan kauheet, nii sitte jos perhetyöllä on saatu näkyviksi niitä huonoja olosuhteita ja niinku lasten huonoo oloo, että sitten on vaikka saatu ne johonkin parempaa, turvallisempaa kasvu ympäristöön, sekin on semmoista, että tietää, että on ollu hyödyksi

5.3.2 Työskentelyn haasteita

Työskentelyn aloittamisessa työntekijät kokevat ensimmäisen kohtaamisen haasteeksi. Löytyykö lasten ja vanhempien kanssa yhteinen linja ja aaltopituus? Samalla aaltopituudella oleminen auttaa työskentelyn onnistumisessa. Aikuinen voi ajatella, että kemiat eivät kohtaa työskentelyssä, mutta työntekijän tehtävä on muuttaa omaa toimintaansa asiakkaan kohtaamista parantaakseen. Samat tavat eivät toimi kaikilla asiakkailla.

aina ensimmäiset kohtaamiset on niinku haaste ja se et sen yhteisen linjan ja et oot sen kanssa samalla aaltopituudella et se työskentely onnistuu ja on tavallaa, ihan sama se on aikuisessa, et aikuinen voi ajatella et ei kemiat synkkaa, mut se onkin just meidän tehtävä sitten muuttaa sitä omaa toimintaamme, et meidän pitää olla kameleontteja, sama tyyli ei päde kaikkiin

Kohtaamistilanteissa on otettava erilaisia asioita huomioon niin aikuisen kuin lapsen kanssa. Pienten lasten kanssa työskennellessä on haasteena selvittää perheen asioita lapsen näkökulmasta. Lapsi tulee kohdata hänen omilla ehdoillaan. Miten saada selville lapsen omia ajatuksia ja kokemuksia kodin tilanteesta? Jotta lapsen kanssa työskentely lähtee sujumaan, on työntekijän pyrittävä luomaan tilanteesta luonteva ja rento. Lapsesta voi tuntua ahdistavalta, jos häneltä kysellään paljon asioista.

Jotta sä pääset etenemään lapsen kanssa, nii se ei voi olla semmost ahdistavaa ja se ei – joskushan joku lapsi, jos sä hirveesti kyselet, nii saattaa kysyä ”mitä sä utelet?”. Se että miten sä saat siitä semmosen hirveen luontevan että sillä lapsella on hirveen rento olo. Se on haastavaa.

et tulee sen lapsen ehdoilla. se ehkä onkin se haastavin, et se tilanne on luonteva ja ei tunnu kuulustelulta, et kuitenkin saa esitettyä niitä kysymyksiä, joihin tarvitsee vastauksia, siinä se haaste

Perheiden kanssa työskennellessä pyritään siihen, että myös pieniä lapsia tavataan ilman vanhempia. Jo pelkkä vanhemman läsnäolo kotona saattaa vaikuttaa lapseen, vaikka vanhempi olisi toisessa huoneessa. Joskus käy myös niin, että vanhemmat eivät halua työntekijöiden tapaavan lapsia ilman heitä. Vanhemmat haluavat olla mukana tai voivat määrittellä, että vain heillä kotona työskennellään. Tällä tavoin he rajaavat aluetta, jossa perhetyöntekijöitä tavataan.

Joskushan on niin et vanhemmat ei halua et tavataan esimerkiks lapsia keskenään, et he halua olla siin mukana tai he määrittelee et me tavataa vaan siel perheen kotona, niinku rajaa sitä aluetta, mis me voidaa tavata

Vanhemmat saattavat pelätä, mitä lapsi kertoo työntekijälle. Joskus voi olla, että vanhemmat luulevat ettei lapsi tiedä perheen ongelmista. Vanhemmat eivät halua, että perhetyöntekijät kertovat niistä lapsille. Näissä tapauksissa perhetyöntekijän tehtävänä on saada vanhemmat ymmärtämään, että lapset useimmiten tietävät perheen ongelmista. Vaikka lapset eivät välttämättä puhu asioista.

Perhe ja lapset saattavat olla viranomaisvastarintaisia. Lapset eivät välttämättä uskalla tai halua puhua. Lapsille on voitu sanoa, että nämä asiat ovat meidän kodin asioita, eikä näistä tarvitse puhua muille. Toisinaan voi olla, että lapset suojelevat herkästi vanhempiaan, ja se vaikeuttaa työskentelyä. Lapset eivät halua puheillaan tuottaa vanhemmille tai perheelle seuraamuksia. Pienetkin lapset tuntuvat tiedostavan, että perhetyöntekijöiden läsnäolo on osittain kontrollia, joka voi aiheuttaa jotain seurauksia. Mikäli perhetyön tapaamisella tulee ilmi esimerkiksi lapsen huono kohtelu tai puutteita perustarpeiden tyydyttämisessä voidaan tarpeen mukaan perhetyön tapaamisia lisätä tai vakavissa tilanteissa saatetaan päätyä jopa huostaanottoon, mikäli se on lapsen edun mukaista.

Haasteena työssä koetaan myös tilanteet, jolloin perheellä on tavoitteena joku pieni juttu esimerkiksi arkirytmien luominen tai perheen sisäisen vuorovaikutuksen parantaminen, ja sitten selviääkin, että koko perhettä pitää tukea isomman tilanteen selvittämisessä. Tilanteen selvittämiseen voi kuulua esimerkiksi päihdehoitoon ohjausta ja raha-asioiden hoitamista. Ongelmat ovat usein kokonaisvaltaisia. Työntekijöillä tulee olla osaamista ja tietämystä eri alueilta, jotta he voivat ohjata asiakkaita oikeiden palveluiden piiriin.

Joskus voi työskentelyn aikana osoittautua, että asiakasperhe ei ole riittävän motivoitunut työskentelyyn ja näin ollen ei muutosta pääse tapahtumaan. Sellaisen perheen kanssa on raskasta työskennellä, jos ei ole riittävää sitoutumista ja halua muutokseen.

5.3.3 Ajatuksia työn kehittämisestä

Työparin kanssa työskentely on koettu toimivaksi. Siinä voidaan puolin ja toisin jakaa osaamista. Perhetapaamisia suunnitellessa voidaan hyödyntää erilaisia osaamisalueita sekä lasten että aikuisten kanssa työskennellessä. Sairaanhoidajan työpanos perhetyössä on koettu tärkeäksi. Useammallekin sairaanhoitajalle voisi olla tarvetta.

Perhetyöntekijät toivat vahvasti esille toiveen koulutuksiin pääsemisestä. Lyhyistä yhden-kahden tapaamiskerran koulutukset koetaan liian pinnallisiksi. Perhetyöntekijöillä on paljon osaamista ja tietoa ja suppeilla koulutuksilla he kokevat saavansa vahvistuksen jo olemassa olevalle tiedolle, mutta ei uutta tietoa. Koulutuksilta toivotaan syvällisempää aiheeseen pääsemistä.

mä kaipaisin koulutuksilta enemmän sitä, että jotenkin vähän syvemmälle asiat vieviä. et usein huomaa koulutuksen jälkeen, et se on ollu just niinku pintaraapaisu, sit oikeestaan meillä kaikilla on jo sellainen perustieto olemassa

Tässä perhetyöyksikössä on koulutettu perhetyöntekijöitä vaikeiden asioiden puheeksi ottamisessa lasten kanssa, millä tavalla sitä pitäisi toteuttaa ja millä tavalla ei. Pyrkimyksenä on saada mahdollisimman todenmukaisia vastauksia. Tällöinen kehittäminen ja kouluttautuminen on koettu erittäin hyväksi. Lisäkoulutusta toivottaisiin vielä pienten lasten kanssa työskentelyyn sekä eri menetelmien käyttöön monipuolisesti. Myös erityislasten, psyykkisesti oireilevien lasten ja mielenterveysongelmaisten vanhempien kohtaamiseen toivottaisiin lisäosaamista. Toisinaan työntekijät tuntevat voimattomuutta, kun eivät tunne tietävänsä oireista ja niiden taustoista riittävästi. Koulutuksiin osallistuminen maksaa ja tämä koetaan esteeksi niihin pääsemiseen.

Asiakastyössä perhetyöntekijät kokevat saavansa olla luovia ja itse toimia parhaaksi katsomallaan tavalla perheiden kanssa. Perhetapaamisiin ei ole selkeitä toimintatapoja, vaan ne muokkautuvat kunkin perheen tarpeen mukaan. Asiakastyö koetaan itsenäiseksi ja vapaaksi. Olisi tärkeää, että työn rakenteet ja esimies- ja johtamistyö olisivat selkeitä ja johdonmukaisia. Työntekijät toivovat enemmän tukea, motivointia ja kannustusta työlleen.

toi itse asiakastyö on, tai meillä on vapaat kädet tehdä just sillä tavalla kun me minkäkin perheen kohdalla parhaaks nähdään. siinähan meillä ei oo mitään rajoituksia, tai ei just mitään selkeitä toimintatapoja, aina muokkautuu sen perheen tarpeiden mukaan. mut et sanotaanko näin, että kun on näin vapaata ja itsenäistä tää itse työ, niin olis varmaan tärkeätä, että rakenteet ja esimies- ja johtamistyö olisi selkeätä ja johdonmukaista

Perhetyöntekijät toivat esille lasten osallistumisen aloitus- ja lopetuspalavereihin myös kehittämishaasteena. Heidän näkemyksensä mukaan jo 6-7-8-vuotiaan ääni tulisi kuulua perhetyön palavereissa. Sen ikäinen, ja sitä pienempikin voi osata kertoa, mihin toivoo muutosta kotona. Esimerkiksi ”että isä pelaisi mun kanssa lautapeliä”. Lapsen näkökulma olisi tärkeä tuoda esiin myös perhetyön tavoitteita miettiessä. Siinä tulisi esille lapsen ääni. Haastattelun aikana työntekijä pohti itse aktivoitumista ja muistuttamista sosiaalityöntekijälle myös lapsen tapaamisesta.

5.3.4 Työssä jaksaminen

Perhetyöntekijät kokevat työn tekemisen parityönä suurena voimavarana työssä jaksamisessa. Työparin kanssa voi jakaa ja kantaa vastuuta työskentelystä sekä jakaa omaa näkemystään perheen asioista ja työskentelystä. Työparin kanssa voi yhdessä miettiä suuntaviivoja työskentelyyn jokaisen perheen kohdalla. Myös työyhteisö koetaan tärkeäksi työssä jaksamisen ja motivaation kannalta. Työyhteisön tuki kannustaa ja motivoi. Työntekijät kokevat omaavansa hyvän työilmapiirin. Sairaanhoidajan työskentely perhetyöyksikössä on osaltaan tuonut työntekijöille helpotusta työtaakan jakamiseen. Sairaanhoidajan osaamisesta on suuri hyöty työntekijöille ja asiakkaille. Perhetyöyksikössä koetaan, että työtoverit ovat olennainen osa työssä jaksamista. Heiltä oppii paljon hedelmällisten keskustelujen kautta. Asiakastapaamisia voidaan käydä läpi jälkepäin työparin kanssa ja kysyä ehkä neuvoa eri asiakastilanteisiin muilta.

kollegat, niilt oppii paljon ja just se on tosi hedelmällistä se kaikki keskustelu, mitä käydään perheistä ja voi vaihtaa ajatuksia ja sit niit havainnot kotikäynnin jälkeen, et huomaisiksä tota – en huomannu, siin oppii koko ajan vaikka just tätä havainnointiiki

Motivaatio työhön lähtee perheistä. Jokainen perhe on erilainen ja jokaisella omat ongelmat. Perheillä saattaa olla aluksi tavoitteet yhdenmukaisia toisen perheen kanssa, mutta työskentelyn edetessä tuleekin esille, että varsinainen haaste perheellä onkin ollut joku ihan toinen asia. Tämä tuo myös haastetta työn tekemiseen.

Työssä jaksamista tukee myös onnistumisen kokemukset. Perheissä tapahtuvat muutokset ja edistyksellinen työskentely tuovat onnistumisen kokemuksia - sekä tietysti suora palaute joko asiakkailta tai yhteistyötaholta.

5.4 Millainen on hyvä perhetyöntekijä?

Haastattelemieni perhetyöntekijöiden mukaan hyvällä perhetyöntekijällä on paljon erilaisia ominaisuuksia. Hyvällä perhetyöntekijällä on tietyn verran rohkeutta ja uskallusta, tietyn verran luovuutta ja sulaa hulluutta, järjestelmällisyyttä, kykyä itsenäisiin päätöksiin, kykyä nopeisiin päätöksiin, avoimuutta katsoa avoimin silmin sekä tarkastella jatkuvasti omaa tekemistään. Hyvä perhetyöntekijä osaa mukautua muuttuviin tilanteisiin. Tärkeää on kyky arvioida ja reflektoida omaa toimintaansa ja muuttaa sitä. Perhetyöntekijä käyttää omaa persoonaansa työvälineenä. Hän osaa mukautua perheen tapoihin – toisten kanssa on oltava hyvin virallinen ja jämäkkä ja toisten kanssa voi lähteä rennolla asenteella liikkeelle, jotta saa asiakkaan luottamuksen.

Perhetyöntekijän on kunnioitettava asiakasta ja asiakkaan reviiriä. Työskentely tapahtuu useimmiten asiakkaan kotona. Oli se koti millainen tahansa, on se asiakkaan koti ja työntekijän on kunnioitettava sitä. Tärkeää on lähteä avoimin mielin työskentelemään perheen kanssa. Työntekijän ei tulisi tehdä nopeita johtopäätöksiä ja tulkintoja, vaan tutustua rauhassa ajan kanssa perheen jäseniin ja kuunnella kaikkia osapuolia. Perhetyöntekijä osaa katsoa asioita objektiivisesti. Hän osaa antaa mahdollisuuden muutokseen olemalla itse avoin ja tutustumalla perheeseen. Ennakkotiedot eivät välttämättä vastaa täysin todellisuutta.

Hyvä perhetyöntekijä tiedostaa, että jokaisella perheellä on omat tapansa toimia. Ne voivat olla erilaisia, kuin työntekijän tavat, mutta eivät välttämättä aiheuta lastensuojelullista huolta. Työntekijän on hyväksyttävä erilaiset tavat. Arvojen kohtaamisessa ja näkymisessä on sama asia. Toisen arvot voi olla yhtä toimivia kuin omat. Aina tulisi peilata ajatuksia, että onko asia vain kasvatuksellinen ero vai onko kyseessä lastensuojelullinen huoli.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksessani kävi ilmi perhetyöntekijöiden kokevan lapsen kuulemisen työs-
sään erittäin tärkeäksi. He työskentelevät lastensuojelussa ja lapsen edun ja
näkyvyyden eteen tehdään töitä. Lapsi on työn keskiössä. Perhetyöntekijät ta-
paavat lapsia yhdessä ja erikseen vanhempien kanssa, näin he voivat jutella
lapsen kanssa, ja toisaalta havainnoida perheen sisäistä vuorovaikutusta.
Työskentelyn tavoitteet ovat yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa sovittuja ja ne
ohjaavat työskentelyä. Työn tavoitteena on positiivinen muutos perheessä.

Ensimmäisissä kohtaamisissa pyritään tutustumaan perheeseen ja heidän ta-
poihinsa. Työntekijän on pyrittävä luomaan luottamussuhde perheen jäseniin.
Hänen on pyrittävä sopeutua asiakkaan kanssa samalle aaltopituudelle, jotta
työskentelyllä olisi hyvät lähtökohdat. Perheet ovat erilaisia ja työntekijän on
omalla persoonallaan kyettävä kohtaamaan heidät asiakkaan omat lähtökohdat
huomioiden. Perhetyöntekijät tietävät, että samat työskentelymallit eivät sovi
jokaiselle perheelle.

Lapsen kanssa työskennellessä on osattava antaa aikaa luottamussuhteen syn-
tyyn. Usein perhetyöntekijät pelaavat lautapelejä tai leikkivät lasten kanssa. Yh-
teistä, kiireetöntä aikaa viettäen, lapsi pikku hiljaa oppii luottamaan. Pienten
lasten kanssa käytetään paljon toiminnallisuutta ja yhdessä tekien saadaan
useimmiten lapsikin avautumaan. Kun lapsi on tutustunut työntekijään, voi työn-
tekijä hiljalleen kysellä kodin tapahtumista ja ilmapiiristä ja käydä lapsen kanssa
läpi vaikeitakin asioita. Perhetyöntekijät kokivat, että jos lapsen mieltä painaa
jokin, niin useimmiten luottamuksen synnyttyä lapsi kertoo itse niistä. Työsken-
telyssä on tärkeää edetä lapsentahtisesti. Mikäli lapsi kokee olonsa ahdistu-
neeksi työntekijän uteluista, ei työskentely pääse etenemään.

Nana Siltasen tekemässä opinnäytetyössä (Lahden AMK) Lasta varten – perhe-
työntekijöiden kokemuksia lapsen huomioimisesta lastensuojelun perhetyössä,
olla saatu samankaltaisia tuloksia kuin tässäkin tutkimuksessa. Toiminnalli-
suus on lapsen kanssa työskentelyä vahvasti määrittävä tekijä. Perhetyöntekijät

kokivat, että lapsen huomioiminen vaatii suunnittelua ja he kertoivat pohtivansa lapsen huomioimista paljon omassa työssään. (Siltanen 2009)

Lapsen ääntä kuullaan lapselta itseltään, mutta myös havainnoimalla lapsen käyttäytymistä ja vuorovaikutusta. Vanhempien puheista saadaan selville heidän ajatuksiaan ja näkemyksiään omasta lapsestaan. Vanhemmilta saadaan myös tietoa perheen arvoista ja asenteista. Työntekijöiden tehtävänä on sanoittaa vanhemmille lapsen kokemuksia ja kuinka kodin ilmapiiri ja tapahtumat vaikuttavat lapseen. Näin he tuovat lasta näkyvämmäksi vanhemmilleen. Työskentelyssä pyritään tapaamaan lasta ja vanhempia sekä yhdessä että erikseen. Tärkeä osa työtä on hyvin tehty dokumentointi, josta selviää perhetyön eteneminen ja keskusteluista pääasiat. Dokumentointi toimii myös yhtenä viestintäkanavana sosiaalityöntekijälle, joka päättää myöhemmin perhetyön jatkamisesta tai päättämisestä. Sosiaalityöntekijän ja perheiden kanssa pidettävissä palavereissa on perhetyöntekijöiden tuotava perheen tilanne esille ja vielä tähden-tää lapsen näkökulmaa asioihin.

Tarja Heinon Stakesin tekemälle selvitykselle lastensuojelun kehittämisohjelmaa varten kerrotaan, että perhetyötä tehdään lastensuojelussa sekä parityönä että yksin. Parityöllä tarkoitetaan, että perheen kotona käy kaksi perhetyöntekijää joko yhdessä tai tilanteen mukaan yksin. Työtä kuitenkin suunnitellaan yhdessä, sovitaan työnjaosta (esimerkiksi toinen työskentelee lasten kanssa toinen enemmän vanhempien kanssa) ja työskentelyn etenemistä seurataan ja arvioidaan yhdessä. Perhetyöntekijät vastaavat perhetyön prosessista, mutta sosiaalityöntekijä vastaa lastensuojelun asiakkuusprosessista ja siksi tukee perhetyötä sen prosessissa. (Heino 2008, 52.) Tämä tuli esille myös omassa tutkimuksessani. Haastateltavat toivat esille, miten suuri merkitys parityöskentelyllä on perheen kanssa työskentelyn kannalta. Lisäksi työn suunnittelua ja arviointia tukee työskentely pareittain. Tästä työtavasta on hyötyä ja etua sekä perheelle että työntekijöille.

Haasteellisena perhetyöntekijät kokivat ensimmäiset kohtaamiset perheen kanssa. Usein työskentely tapahtuu perheen kodissa, joka on heidän oma alu-eensa. Työntekijän tulee kunnioittaa toisen kotia ja asiakkaita. Ensimmäisellä

tapaamisella on oma painoarvonsa aaltopituuden löytymiseen ja luottamuksen luomiseen. Tästä syystä se kohtaaminen sisältää jännitteitä. Toisena haasteellisena asiana perhetyöntekijät kokivat asiakasperheiden tarvitsevat vanhemmat. Joskus käy niin, että vanhemmilla itsellään on paljon huolia ja murheita, joista he haluavat keskustella. Tällöin saattaa käydä niin, että lapsen asiat jäävät vähemmälle tarkastelulle. Toki voi käydä niin, että vanhempien saadessa keskustella omista asioistaan, heidän huolensa saattavat vähentyä. Tämän seurauksena, heillä voi riittää enemmän resursseja lapsen asioihin. Lapsen kotiolot saattavat parantua. Perhetyössä toimitaan koko perheen kanssa ja vanhemmuuden tukeminen on tärkeä osa työskentelyä.

Joissakin perheissä on vanhemmat saattaneet kieltää lasta puhumasta asioista, koska ne ovat perheen omia asioita. Joskus vanhemmat eivät halua perhetyöntekijöiden tapaavan lapsia ilman heitä. Tämä saattaa aiheuttaa haasteita ja perhetyössä ei päästä etenemään.

Onnistumiseksi koettiin luottamuksen syntyminen, kun perhe itse kertoo asioistaan. Se, että vanhempi huomaa positiivisen muutoksen omassa käytöksessään tai vuorovaikutuksessa, on palautetta hyvin onnistuneesta työskentelystä. Tärkeää on huomata pienetkin muutokset ja sanoittaa niitä. Näin perhekin saa positiivista palautetta ja he huomaavat perhetyöstä olevan apua. Lapsen kotiolojen näkyväksi saaminen on yksi työn tärkeimmistä saavutuksista. Toisinaan voidaan perhetyö lopettaa, koska saadaan selville, ettei perhetyölle ole tarvetta. Joskus kotiolojen näkyväksi saaminen voi päättyä myös siihen, että perhetyön keinot eivät riitä kotiolojen turvaamiseksi ja joudutaan pohtimaan muita vaihtoehtoja lapsen olosuhteiden parantamiseksi.

Perhetyöntekijät kokivat haasteellisena, mikäli pieneltä lapselta pitäisi selvittää tarkkoja kodin tapahtumia. Tärkeää on miettiä miten asiat ottaa puheeksi ja millä tavoin sen saisi selville. Apuna työskentelyssä voidaan käyttää nallekortteja tai muita välineitä.

7 POHDINTA

Opinnäytetyöprosessi on ollut opettavainen monella saralla. Olen oppinut uutta tietoa lastensuojelusta, tutkimuksen tekemisestä sekä itse prosessin etenemisestä. Olen oppinut uutta myös itsestäni. Työskentelen tehokkaimmin paineen alla. Sitkeydellä ja tahdon voimalla saan tuloksia aikaan ja pysyn aikataulussa. Oman opinnäytetyöni tekeminen on edennyt vaihtelevaan tahtiin. Olen kokenut tuskaa ja ahdistusta, kun en ole tiennyt miten edetä. Vastapainoksi olen saanut kokea myös onnistumisen iloa ja riemua työn ja prosessin etenemisestä. Uskon tietämykseni ja osaamiseni laajentuneen huomattavasti. Näin ollen myös ammatillinen osaaminen on kasvanut.

Suoritan sosionomi (AMK) –tutkintoon myös lastentarhanopettajan kelpoisuuden. Opinnäytetyössäni olen käsitellyt lapsen äänen kuulemista sekä lapsen kohtaamista. Nämä tiedot lisäävät osaamistani juuri pienten lasten kohtaamiseen ja heidän näkökulmansa ymmärtämiseen myös työssä varhaiskasvatuksessa. Miten tärkeää onkaan, että jokainen lapsi tulee kohdatuksi? Pienilläkin kohtaamishetkillä ja mukavan asian sanomisella voi olla suuri merkitys lapsen päivään. Lapsen oma kokemus siitä, että hän on tärkeä ja häntä arvostetaan auttaa lapsen hyvän minäkuvan kehittymisessä. Jatkotutkimuksena voisi olla mielenkiintoista kuulla lasten omia ajatuksia perhetyöstä tai kehittää uusi menetelmä pienten lasten kanssa käytettäväksi.

Vaikka olin suorittanut kymmenen viikon harjoittelun perhetyössä, koin saavani haastatteluista paljon uutta tietoa. Analysoidessani litterointeja, pohdin, mitkä asiat kuuluvat tutkimukseeni ja vastaavat tutkimuskysymyksiini. Viimeinen osio analysoinneista saattaa olla ylimääräinen tutkimuskysymyksiini nähden. Mutta hyvän perhetyöntekijän ominaisuudet ja taidot antavat lukijalle kuvan, miten laajaa osaamista perhetyössä tarvitaan. Tämä oli itseäni kiinnostava aihe pääteeman lisäksi, joten päätin kirjoittaa ja jättää sen myös lopulliseen työhöni. Vaikka olin suorittanut harjoittelun perhetyössä, niin siltikin itseni pääsi yllättämään, miten monialainen työ on.

Tutkimussuunnitelmaa ja haastattelukysymyksiä valmistellessani mietin, mikä on olennaista saada tietää työntekijöiltä. En halunnut olla liian uteleva, mutta saada kuitenkin olennaiset asiat tietoon. Jälkikäteen ajatellen olisin voinut muokata kysymyksiäni vieläkin syvällisempien vastausten saamiseksi. Haastatteluvastauksia läpikäydessäni ja teemoitellessani, pohdin tarkkaan, mikä vastaus kuuluu mihinkin teemaan. Pelkäsin tulkitsevani esimerkiksi työn haasteita eri tavoin, kuin vastaaja oli sen sanonut. Toisaalta analysointi on juuri tulkitsemista. Mikäli joku toinen olisi toteuttanut saman tutkimuksen, voisi hän teemoitella vastaukset eri tavoin kuin minä. Tämän tutkimuksen tekeminen ja prosessi kaiken kaikkiaan oli sopivan kokoinen yksin toteutettavaksi. Yksin tehdessäni, pystyin kirjoittamaan itselle sopivalla hetkellä, enkä ollut velvollinen työstäni ja aikataulustani opiskelutovereille.

Lapsen edun ja osallisuuden toteutuminen on joskus haastavaa. Lapsen etu saattaa olla ristiriidassa vanhempien kasvatuskäytännöiden kanssa. Vanhemmat eivät välttämättä aina ymmärrä toimivansa väärin lapsensa kanssa. Tällöin perhetyöntekijöillä on iso tehtävä selvittää ja sanoittaa vanhemmille lapsen näkökulmaa ja kokemuksia. Tässä sitä rohkeutta ja uskallusta perhetyöntekijältä vaaditaan. Haastatteluissa koin, että työntekijät ovat erittäin sitoutuneita työhönsä ja ovat halukkaita oppimaan uutta. Haastatteluvastauksissa korostui parityön merkitys ja työntekijöiden motivaatio ja oikea halu auttaa perheitä.

LÄHTEET

- Eskola, Jari 2001. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-Kustannus, Jyväskylä, 133-157
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2001. Johdatus laadulliseen tutkimukseen 5.painos. Gummerus. Jyväskylä
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2001. Teemahaastattelu: opit ja opetukset Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. PS-Kustannus. Jyväskylä, 24-42
- Forsberg H. 2000. Lapsen näkökulmaa tavoittamassa. Arviointitutkimus turvakotien lapsikeskeisyyttä kehittävästä projektista. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 24. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
- Heino, Tarja 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämissuhteet. Selvitys lastensuojelun kehittämissuohjelmalle. Stakesin työpapereita 9/2008. Helsinki
- Heino, Tarja; Berg, Kristiina & Hurtig, Johanna 2000. Perhetyön ilo ja hämmennys. Lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsenyyksiä. Stakes 14/2000. Helsinki
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000. Tutkimushaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino. Helsinki
- Hotari, Kaisa-Elina, Oranen, Mikko & Pösö, Tarja 2009. Lapset lastensuojelun osallisina Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki, 117-132

- Hurtig, Johanna 2003. Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentamisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi
- Ihalainen, Jarmo & Kettunen, Tarmo 2011. Turvaverkko vai trampoliini. Sosiaaliturvan mahdollisuudet. 6.painos. Helsinki: WSOYpro
- Kinnunen, Saara 2005. Anna mun olla lapsi. Kirjapaja. Helsinki
- Järvinen, Ritva; Lankinen, Arja; Taajamo, Terhi; Veistilä, Minna & Virolainen, Arja 2012. Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea. 2. painos. Edita. Porvoo
- Kristeri, Irene 1999. Näe minut. Vanhemmuus ja lapsen kohtaaminen. Karisto. Hämeenlinna
- Kurki, Heidi 2011. Lastensuojelun työntekijöiden näkemyksiä pienen lapsen edun toteutumisesta avohuollon perhetyössä. Opinnäytetyö. Helsinki. Diakonia-ammattikorkeakoulu
- Kääriäinen, Aino, Leinonen Ansa & Metsäranta, Hannele 2006. Lastensuojelutyön dokumentointi. Opastusta ja ideoita käytäntöön. Palmeniasarja. Yliopistopaino Kustannus, Helsinki
- Lansdown, Gerison 2011. Every child's right to be heard. A resource guide on the un committee on the rights of the child general comment no. 12. Save the Children UK and Unicef, London
- Lastensuojelu 2012. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Tilastoraportti 30/2013 . Viitattu 16.2.2014
http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tilastot/aiheittain/lasten_sosiaalipalvelut/lastensuojelu
- Lastensuojelulaki 2007/417 Luettu 1.6.2013
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Mattila, Kati-Pupita 2007. Arvostava kohtaaminen. Arjessa, auttamistyössä ja työyhteisössä. PS-kustannus. Jyväskylä

Mattila, Kati-Pupita 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. PS-kustannus. Jyväskylä

Mönkkönen, Kaarina 2007. Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Edita. Helsinki

Nieminen, Liisa 2000. Lapsen oikeuksien sopimus –huomioita Suomen lainsäädännöstä Teoksessa Jussi Honkanen & Jaana Syrjälä (toim.) Lapsen oikeudet. Suomen YK-liiton julkaisusarja nro 31. Helsinki, 36-45.

Nätkin, Ritva & Vuori Jaana 2007. Perhetyön tieto ja kritiikki. Johdanto perhetyön muuttuvaan kenttään. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) Perhetyön tieto. Tampere. Vastapaino, 7-38.

Pelastakaa lapset ry 2011. Lapsen ääni –tarina minulta. Opas. Viitattu 4.6.2013
http://pelastakaalapset-fi-bin.directo.fi/@Bin/e598d0b41b959835291ef7c08fedf650/1370370841/application/pdf/593507/lapsen_aani_tarina%20minulta_web%20161111.pdf

Perhetyö i.a Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 4.6.2013
<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/perhetyo/>

Perhetyön prosessi i.a. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 5.10.2013
<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/perhetyo/prosessi/>

- Reijonen, Mikko 2005. Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Jyväskylä. PS-Kustannus
- Rusanen, Erja 2011. Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Finn Lectura. Porvoo
- Siltanen, Nana 2009. Lasta varten. Perhetyöntekijöiden kokemuksia lapsen huomioimisesta lastensuojelun perhetyössä. Opinnäytetyö. Lahden ammattikorkeakoulu
- Sinkkonen, Jari 2012. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. WSOY. Helsinki
- STM Toimiva lastensuojelu – Selvitysryhmän loppuraportti 2013. Helsinki
- STM Lastensuojelun laatusuositus – työryhmän esitys 2013. Helsinki
- Tapio, Nina; Seppänen, Paula; Hyppönen, Tuula; Janhunen, Tarja; Prusila, Leila; Salo, Saara; Toivanen, Riikka & Vilen, Marika 2010. Parisuhde ja vanhemmus Teoksessa Marika Vilen, Paula Seppänen, Nina Tapio & Riikka Toivanen (toim.) Kohtaamisia lapsiperheissä. Menetelmiä perhetyöhön.1. painos. Helsinki. Kirjapaja, 101-165.
- Tiittula, Liisa & Ruusuvuori, Johanna 2005. Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere. Vastapaino
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä. Tammi
- Vilén, Marika; Hansen, Mia; Janhunen, Tarja; Kytöpuu, Katri; Salo, Saara, Seppänen, Paula; Seppänen, Sami & Tapio, Nina 2010. Perhe ja perhetyö. Teoksessa Marika Vilén, Paula Seppänen, Nina Tapio & Riikka Toivanen (toim.) Kohtaamisia lapsiperheissä. Menetelmiä perhetyöhön.1. painos. Helsinki. Kirjapaja, 10-59.
- Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä i.a. Vanhemmuuden roolikartta® luettu 30.12.2013 <http://www.vslk.fi/index.php?id=19>

Väinälä, Anna; Kärki, Jarmo; Suhonen, Ari; Väyrynen, Riikka. Selvitys palvelukohtaisista asiakastiedoista : Lastensuojelun, kasvatus- ja perheneuvonnan sekä koulun sosiaalityön tehtävissä. Raportti / Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL) : 1/2010.

Välivaara, Christine i.a. Pesäpuu: Tejping –nukkeleikki. Viitattu 30.12.2013
<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyovalineet/tyomenetelmat/lapsilahtoinent-yoskentely/tejpingnukkeleikki/>

Välivaara, Christine 2013. Pesäpuu: Nallekortit. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 30.12.2013 <https://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyovalineet/tyomenetelmat/lapsilahtoinent-yoskentely/nallekortit/>